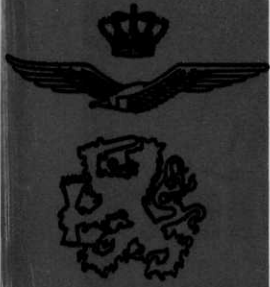

II

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

MS 150

Wildcat, nieuw
wapensysteem
tegen
aanvallende
vliegtuigen en
helikopters

(Krauss-Maffei)

W. M. L. A. C. D. M. E.
L. I. Q. T. H. E. E. K.
Postbus 90.154
4800 RG. BREDA

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormantaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

R. B. J. Bongers

majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laar

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schuiten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUUK VERBODEN

288 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

289 Afgaan in Afghanistan (slot)

291 De Sovjetrussische visie op de kernoorlog, door drs. J. A. E. Vermaat

306 Militaire vormen, door M. C. van der Hoog, luitenant-kolonel der cavalerie

308 Sinaï 14 oktober 1973: de dag van de ommekeer, door Th. G. Woltjer, sergeant-majoor instructeur

318 Samarinda 1942, de riviervloot van een landmacht-kapitein, door J. J. Nortier, kolonel der infanterie b.d.

332 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 70023(55.5/74) / LuO 70515 (55.5/71). Toepassing Ziekenfondswet (militairen) (herdruk, januari 1981).

LaO 80024(21/51) / LuO 80526 (21/49). Regeling werk- en rusttijden militairen.

LaO 81002(81/45) / LuO 81502 (81/39). Draagplicht autogordels.

LaO 66029(55.17/72) / LuO 66534 (55.17/70). Regeling restitutie examen- en repetitiegelden eenheidsdiploma EHBO (herdruk, maart 1981).

LaO 63030(55.6/7). Geestelijke verzorging (herdruk, februari 1981).

LaO 81003(78/479) / LuO 81503 (78/167). Regeling deelneming aan vrijwillige schietoefeningen ter onderhouding van de schietvaardigheid door reserveofficieren met groot verlof.

LuO 63525(55.6/6). Geestelijke verzorging (herdruk, februari 1981).

LuO 80527(21/49b). Eerste fase compensatieregeling.

Lamed 001-81(51.13/53). Regeling plaatsingsduur vrijwillig dienende KL-militairen bij in de Bondsrepubliek Duitsland gelegerde Nederlandse eenheden.

Lamed 002-81(51.14/33b). Oplei-

ding tot beroepsofficier kok en hofmeester.

Lamed 513-75(55.3/171). Filmvoorstellingen (herdruk, februari 1981).

Lamed 004-81 (51.12/50i) / Lumed 503-81 (51.12/43i). Vaststelling extra toelage voor studiejaar 1980/1981 (besluit tegemoetkoming studiekosten adspirant-officieren geneeskundige dienst krijgsmacht).

Lamed 005-81 (55.6/15) / Lumed 504-81(55.6/14). Vaststelling formulier geestelijke verzorging.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-25 (Radiotelefonietelexprocedures, 2e druk). De herziening van dit voorschrift was noodzakelijk door de invoering van het nieuwe berichtenformulier If 15905. Tevens is de procedure t.b.v. gelijkloop met VS 11-18, Telexprocedures, enigszins aangepast. Bovendien is in deze druk een nieuw voorbeeld van een overzicht radioverbindingen verwerkt, noodzakelijk geworden door wijziging van de Stanag 5042 „Militaire telecommunicatie tekens en symbolen”.

VS 11-30 (De veldpostdienst, 2e druk, 2e wijziging). Deze wijziging vloeit voort uit de invoering van de postcode. Zij is mede het gevolg van enkele wijzigingen van benamingen de PTT-dienst betreffende en een nieuwe beschikking van de directeur-generaal der PTT.

VS 11-31 (De (hoofd)facteur en zijn taak, 2e druk, 1e wijziging). Deze wijziging is eveneens het gevolg van de invoering van de postcode en de aanduiding „DIENST DEPARTEMENT VAN DEFENSIE” rechtsboven op de adreszijde van de dienstenvolp.

Lf 15971 (Journaal voor verbindinginstallaties AVKL, 1e druk). Doel en gebruik van dit nieuwe legerformulier zijn beschreven in VS 11-4/2, 2e druk. De verstrekking van het formulier vindt uitsluitend plaats aan St CVKL, C-VOC en C-541 en C-543 verbindingsbataljon.

Lf 15972 (Bezoekersregister (t.b.v. alle objecten AVKL), 1e druk). Doel en gebruik van dit nieuwe legerformulier, waarvan de verstrekking uitsluitend plaatsvindt aan St CVKL, C-VOC en C-541 en C-543 verbindingsbataljon, is eveneens beschreven in VS 11-4/2, 2e druk.

Lf 15973 (ECM Rapport, 1e druk). Het gebruik van dit rapportageformulier is beschreven in VS 11-1/2, 1e druk.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Afgaan in Afghanistan (slot)

MS Nadat in de beide voorgaande nummers van dit blad werd gezien hoe zowel de Sovjet-Unie als haar Afghaanse mede- en tegenstanders zich geconfronteerd zien met een onmiskenbare afgang in het land aan de periferie van het communistische blok waar de zegeningen van de heilstaat als exportartikel worden gehanteerd, is het juist ditmaal vast te stellen in hoeverre ook de buitenwereld een overeenkomstige vernedering moet ondergaan. Daarbij staat voorop dat die buitenstaanders weliswaar niet rechtstreeks in de verwezenlijking of mislukking van het Sovjetrussische expansionisme mogen zijn betrokken, maar dat toch allerminst kan worden ontkend dat die geïnteresseerde anderen wel degelijk een rol spelen in het geheel.

In feite kunnen die toeschouwers worden verdeeld in drie categorieën. In de eerste plaats uiteraard de verbonden naties van het vrije Westen die zich al begonnen aaneen te sluiten toen de dreiging van de Russische aspiraties zich steeds duidelijker begon te manifesteren: het Verdrag van Brussel van 4 maart 1948 en de latere uitbreiding tot het geleidelijk groeiende Noordatlantische bondgenootschap getuigden van de wil zich metterdaad te weer te stellen tegen het streven een nieuw juk op te leggen aan wie met grote offers van het vorige waren verlost. Hoewel de bondgenootschappelijke afspraken niet zodanig waren geformuleerd dat daaruit ook een bereidheid tot het verdedigen van buitenstaande landen mocht worden gelezen, was het duidelijk dat de enig juiste aanpak toch wel een dergelijk standpunt vorderde. Dat mondde derhalve uit in een gemeenschappelijk beleid dat erop was gericht de Sovjet-Unie als het ware te omgeven met een hecht cordon dat haar zou besloten houden binnen haar tot dan toe bereikte grenzen. Deze zogeheten *containment policy* impliceerde dat de waakzaamheid

van het bondgenootschap zich ook ging uitstrekken over landen die niet tot de alliantie wensten toe te treden doch wier geografische ligging hen, nolens volens, stempelde tot een schakel in het cordon. Dat waakzaamheid alleen niet volstond, bleek bij verschillende gelegenheden toen de uitdaging van het wereldcommunisme met de wapenen moest worden beantwoord en de vrije wereld ook bereid was die prijs desnoods te betalen. Maar het schijnbare welslagen van dat containmentstreven in de voorbije jaren heeft de verbondenen klaarblijkelijk vervuld van een gevaarlijke zelfgenoegzaamheid. Het uitbreken van de Sovjet-Unie uit haar eigen grenzen, door een manoeuvre op het internationale schaakbord uit te voeren naar een vak dat tot de cordonopstelling behoorde, betekende een onverholven tarten van het gezapige gezelschap dat de touwtjes in handen dacht te hebben terwijl dat in werkelijkheid slechts losse draadjes waren. Weliswaar reageerden de Verenigde Staten redelijk slagvaardig, maar het gebrek aan werkelijke cohesie in het indirect toch wel degelijk bedreigde bondgenootschap openbaarde zich steeds duidelijker toen geen eensgezindheid over de te nemen sancties kon worden verkregen. Op dat moment tekende zich ook de *afgang* van het bondgenootschap af, een beschamende en verontrustende ontmaskering, die alleen nog maar erger werd naarmate de tijd voortschreed. Want na het geharrewar over het al dan niet officieel boycotten van de Olympische Spelen in Moskou, en na het beëindigen van het graanembargo door de Verenigde Staten — die terecht niet inzagen waarom hun agrarische sector de hoge prijs zou moeten betalen om verschillende bondgenoten in staat stellen zich aan die situatie te verrijken — heeft het er alle schijn van dat de vrije wereld niet wenst te beseffen dat de toegeworpen Russische handschoen de opgeblazen ballon heeft doen uiteenspatten: Afghanistan is beslist geen voorpaginanieuws meer, en de

bondgenootschappelijke attitude komt bedroevenderwijze sterk overeen met die van de destijds Tweede Grote Vergadering van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlandse Gewesten in 1717, die onze taal sindsdien deed verrijken met het onverbloemde oordeel over onvergeeflijke passiviteit „Zij dronken een glas, zij pisten een plas, en lieten de zaak zoals die was”.

Het is triest, dat een uit nood geboren bondgenootschap zozeer kan tekortschieten als het wordt uitgedaagd zijn intrinsieke waarde te bewijzen. Het kan dan ook moeilijk worden ontkend dat de verbonden mede zijn afgegaan.

In de tweede categorie buitenstaanders bevinden zich de zogenaamde *niet-gebonden landen*, die zich opzettelijk hebben willen houden buiten de Oost-Westcontroversie van de door de supermogendheden geleide machtsblokken. Zo als bekend is, hebben die „non-committed nations” steeds verklaard een gezamenlijk beleid te willen voeren dat hen openlijk zou doen erkennen als een derde machtsfactor waarmee in de wereldverhoudingen terdege moet worden gerekend. Sinds maarschalk Tito als bindend element in deze bundeling is weggevallen en de leidende positie werd overgenomen door staten die niet waarachtig ongebonden mochten heten omdat zij in werkelijkheid fungeren als pionnen van de schakers in het Kremlin, is het Russische ingrijpen in Afghanistan de eerste echte testcase voor de niet-gebondenen. Hun pretentie, dat zij een machtsfactor van betekenis zouden kunnen vormen, is bij lange na niet bewaarheid. Ook voor een dergelijke groepering geldt immers dat eendracht macht maakt, en van een eendrachtig optreden hunnerzijds is bepaald geen sprake geweest. Dat is te bedenkelijker omdat het wel degelijk een land betreft dat reeds sinds lang behoort tot de sfeer van de niet-gebondenen. Maar kennelijk kunnen de anderen het niet opbrengen krachtig positie te kiezen tegen een onmiskenbare penetratie met geweld van wapenen door een van de supermachten waartussen zij het midden willen houden. Dat zij, bij gemis aan een gemeenschappelijke doctrine en een eenhoofdige leiding, niet in staat zijn iets anders te doen dan „schaapachtig” toezien terwijl de beer er eentje uit de kudde verorbert, betekent ook

voor deze categorie een *afgang*, die te meer onthullend is indien de daadloosheid van de non-committeds nu, wordt vergeleken met de felheid waarmee zij van leer trekken zodra het Westen wordt aangewreven zich te mengen in de interne aangelegenheden van andere staten! Niét gebonden? Al evenzeer afgegaan.

Ten slotte de derde en laatste categorie, te weten de landen die inderdaad buitenstaander zijn in de ruimste betekenis. Staten, die niet behoren tot een der bondgenootschappen en die evenmin *meezingen in het niet-gebondenen koor*. Misschien dat hun geografische ligging, op veilige afstand gewaand van ieder denkbaar conflict, hen heeft doen denken dat het daardoor voor super- en grote mogendheden oninteressant zou zijn de hand uit te strekken naar hun territorium anders dan om daarop ontwikkelingsgelden uit te strooien of handelsbetrekkingen aan te knopen. Maar al die naties moeten nu toch wel zijn wakkergeschud uit hun dromen: Afghanistan leek ook allerminst interessant, en een gewelddadige inlijving in een van de machtige blokken kon hoogstens als dwaze fantasie worden bestempeld . . . wíé zou er nu zoiets willen doen?

Indiën dat zou gebeuren, was daar nog altijd de mogelijkheid een simpel verzoek om hulp te richten tot het andere blok en dan werd de vrijheid wel gered! Ook ten aanzien van een dergelijk optimisme heeft Afghanistan het alarm doen klinken. Wie de vrijheid liefheeft, mag niet inslapen en de zaken op hun beloop laten in de verwachting dat anderen dan wel in de bres zullen springen: ook ver weg grazende schapen worden belaagd en onverhoeds gegrepen. Zo betekent Afghanistan eveneens een *afgang* voor allen wier buitenlandse beleid en defensiepolitiek zijn gebaseerd op *wishful thinking*. Zij zullen niet staan dringen om toe te treden tot de NAVO — die is ook niet voornemens zich zozeer uit te breiden — maar het kan geen kwaad als die argelozen maar alvast begonnen met het overnemen van de lijfspreuk van de bondgenootschappelijke militaire organisatie, „Vigilate Pretium Libertatis”, waakzaamheid is de prijs van de vrijheid. Wie tijdig de consequenties daaruit trekt, behoeft minder bevreesd te zijn voor een beschamende *afgang*!

De Sovjetrussische visie op de kernoorlog

drs. J. A. E. Vermaat

Er zijn twee uiterste visies op de Sovjetrussische militaire opbouw mogelijk. De ene onderschat de betekenis ervan, de andere overschat die. De ene visie redeneert: die opbouw vindt inderdaad plaats, maar is ingegeven door angst en níét in de eerste plaats om in offensieve zin te worden gebruikt; de Russen zijn niet agressief. De andere visie stelt daartegenover dat de Sovjet-Unie zich alleen maar bewapent om een regelrechte confrontatiepolitiek tegen de NAVO te kunnen voeren.

Er zijn allerlei variaties op deze visies denkbaar. Zelf ben ik van mening dat wij de Sovjetrussische bewapening noch moeten onder-, noch overschatten. In beide extreme visies zitten waarheidselementen, maar op dit moment wordt in het Kremlin niet gedacht aan een rechtstreekse militaire confrontatie met het Atlantische bond-

genootschap. Wel kan men stellen dat de Russische bewapening ertoe dient op iets langere termijn geheel te zijn voorbereid op zo'n oorlog, en dat al dan niet met behulp van Cuba gepleegde Sovjetrussische interventies beter kunnen worden voorbereid en uitgevoerd als men beschikt over een goed militair apparaat. Te denken valt aan instabiele situaties als die waarvan de Sovjet-Unie in de periode 1975-1980 meermalen heeft weten gebruik te maken: Angola, Mozambique, Ethiopië, Zuid-Jemen, Afghanistan, Syrië, en dergelijke.

In de volgende beschouwing zullen drie aspecten van de Sovjetrussische visie op de kernoorlog aan de orde komen:

- een kernoorlog kan worden begonnen;
- een kernoorlog kan worden gevoerd en gewonnen;
- een kernoorlog kan worden overleefd.

Welke bron is het belangrijkste?

Wanneer in dit artikel wordt getracht een antwoord op die vraag te geven, geschiedt dat niet uit vijandschap jegens de Russen zelf, maar om te laten zien hoe bijna een heel volk kan worden gemanipuleerd door leiders die precies het tegendeel doen van wat zij bij herhaling verkondigen, zich daarbij richtende naar het woord van Orwell dat oorlog vrede is: de Sovjetrussische leiders rusten zich toe op de oorlog terwijl zij spreken van vrede, en misleiden daarmee niet alleen het eigen volk maar ook de publieke opinie in het Westen.

Een belangrijk voorbeeld daarvan kon recent worden gevonden in het optreden van Brezjnevs adviseur voor westerse aangelegenheden Arbatov, met wie Oltmans een uitvoerig inter-

Nevenstaand artikel kwam tot stand als resultaat van een beschouwing die de auteur opstelde ten behoeve van medewerkers aan informatieve programma's van de Evangelische Omroep, waar hij hoofd is van de afdeling research en documentatie. Hij is afgestudeerd in internationaal recht en politieke theorieën, gespecialiseerd in internationaal recht, de Oost-Westproblematiek en de theorie en tactiek van het marxisme. Zijn deskundigheid, internationaal erkend o.a. als „foreign associate” van het Londense Royal Institute of International Affairs, bleek uit verschillende artikelen van zijn hand alsmede uit zijn boek „Wij Nederlanders en de vrede”, gerecenseerd in Mil. Spect. 150(1981)(2)91. Een volgend boek, te publiceren in september a.s., zal onder meer een hoofdstuk bevatten waarvan het hiernaast geplaatste artikel het hoofdbestanddeel zal vormen. Hoewel, als gebruikelijk, de auteur mag worden geacht zijn éígen opvattingen te hebben verwoord, kan de belangstellende lezer stellig veel nut hebben van de aangedragen achtergrondinformatie, die een goede samenvatting inhoudt van het Sovjetrussische denken over de kernbewapening en een mogelijk hanteren daarvan in oorlogstijd.

view had dat werd beschreven in het kortelings verschenen boek *Het Sovjetstandpunt. Moskou's visie op de Oost-Westpolitiek* (uitg.: Onze Tijd/ In de Knipscheer, Haarlem (1981)). Daarin komt Arbatov met de onthullende these dat de militaire leiding in de Sovjet-Unie weliswaar rekening houdt met de mogelijkheid van het voeren en winnen van een kernoorlog, maar dat de in die richting duidende citaten „niet afkomstig zijn van mensen die de macht hebben politieke besluiten te nemen – zeker niet over oorlog en vrede – niet van de huidige militaire leiders, maar uit artikelen, toespraken en boeken van enkele Russische schrijvers over militaire zaken” (blz. 122). Met andere woorden, Arbatov trekt een scheidslijn tussen de uitspraken van de politieke top en die van „enkele militairen,” die „op hun professionele wijze inderdaad de methoden om een oorlog te voeren wanneer die ons wordt opgedrongen, bespreken”.

Inderdaad dient men bij het bestuderen van de Sovjetrussische doctrine inzake de kernoorlog terdege onderscheid te maken tussen wat naar voren wordt gebracht door de politieke leiders en vooral in de voor algemene consumptie bedoelde boeken en redevoeringen, en datgene wat wordt geschreven in de meer voor intern militair gebruik bestemde handboeken en artikelen: in de eerste categorie overheerst de propaganda, in de tweede spreekt de werkelijke visie op het onderhavige probleem.

Voor een deel is het juist wanneer men stelt dat tal van vredesinitiatieven en congressen van „vredeskrachten” – zoals laatstelijk het congres in Sofia – zijn bedoeld als rookgordijn om de harde werkelijkheid van de snelle militarisering van het hele Russische leven te maskeren. Anderzijds moet zeker niet worden uitgesloten dat de politieke leiding wel degelijk belang heeft bij een zekere vermindering van de bewapeningsinspanning, al was het alleen maar omdat de economie die bijna niet meer kan dragen.

Hoe het ook zij, *ideologisch* kan het spreken met twee tongen over vragen van oorlog en vrede heel goed worden verklaard en gemotiveerd. Lenin keerde zich tegen het pacifisme, maar was zeer wel bereid pacifistische leuzen aan te heffen

als de tactiek van het moment dat vereiste; dat kan gemakkelijk worden aangetoond aan de hand van talrijke citaten uit Lenins verzamelde werken, maar in het bestek van dit artikel moet met de eenvoudige constatering worden volstaan. In het volgende bepalen wij ons in hoofdzaak níet tot wat wordt gezegd in de voor extern gebruik bedoelde literatuur of in de met veel ophef gedane uitspraken van de politieke leiders, maar tot wat kan worden gelezen in de interne militaire literatuur: wie daarvan niet heeft kennis genomen, en dus uitsluitend afgaat op de officiële bronnen, zal nooit kunnen geraken tot een verantwoord inzicht in de Sovjetrussische visie op de kernwapenproblematiek.

Een kernoorlog kan worden begonnen

Accentverschuiving in de doctrine

Anders dan de economieën van het Westen is de Russische economie al bijna zestig jaar een typische oorlogseconomie, gericht op het „inhalen en voorbijstreven” van het Westen. Sluitposten zijn de landbouw en de particuliere consumptie [1]. Op het gebied van oorlogsvoorbereiding is in de jaren '70 de nadruk gelegd op de voorbereiding voor een kernoorlog. In de gangbare Russische doctrine en -strategie kan zo'n oorlog heel goed worden gevoerd. In de jaren '70 is er een belangrijk accent in die doctrine bij gekomen, namelijk dat zo'n oorlog kan worden begonnen. Er is een nieuwe generatie militaire leiders opgekomen die sterk in die richting denkt. In zijn dissertatie *Nastoeplenie* (De Aanval) uit 1970 schrijft bijvoorbeeld kolonel A. A. Sidorenko:

Aangenomen wordt dat de partij die als eerste bij verrassing kernwapens inzet, de strijd in haar voordeel kan beslissen. [2]

Dat was een accentverlegging ten opzichte van wat in de jaren '60 werd geschreven. Het hele boek van Sidorenko ademt de sfeer van het eigen initiatief, waarbij natuurlijk wel „de imperialisten” in theorie de oorlog zijn begonnen, een stelling die ook in de jaren '60 doorklonk. In zijn bekende boek *Vojennaja strategija* (Militaire strategie) schrijft maarschalk V. D. Sokolovski dat de „imperialisten” – dat zijn wij – de belangrijkste oorzaak van oorlogen zijn en dat

zij ook tegen de Sovjet-Unie een oorlog aan het voorbereiden zijn.

Daarom moeten zowel de Sovjetrussische regering als alle landen van het socialistische kamp zich instellen op een wereldoorlog, op een oorlog tegen de militair en economisch machtige coalitie van de imperialistische machten. Het waarschijnlijkste en tegelijk gevaarlijkste middel voor het ontketenen van een oorlog door het imperialistische blok tegen het socialistische kamp is een verrassingsaanval. [3]

Sokolovski denkt hier ook en met name aan de inzet van kernwapens door de NAVO, want wanneer de „imperialisten” een wereldoorlog ontketenen, zal deze het karakter hebben van een kernoorlog. [4].

Hier lezen wij dus dat niet de Sovjet-Unie, maar de „imperialistische staten” een (nucleaire) verrassingsoorlog voorbereiden. Dat accent werd in de periode dat de Sovjet-Unie bezig was met het inhalen en voorbijstreven van de Verenigde Staten bij herhaling gelegd. Nu het voorbijstreven is geslaagd, wordt nog wel aan een dergelijke doctrine vastgehouden maar komt het accent toch meer te liggen op het eigen initiatief, de eigen voorbereiding op de kernoorlog. Nog steeds zal men echter in de voor het buitenland bestemde publikaties bij herhaling kunnen lezen dat de Sovjet-Unie helemaal geen oorlog wil of voorbereidt, en dat de oorzaak van alle oorlogen bij de imperialisten moet worden gezocht. Ideologische frasen als zou een socialistisch land per definitie nooit agressie in de zin kunnen hebben, zijn slechts onderdeel van een tactiek van psychologische oorlogvoering, waarbij de vijand wordt beticht van datgene waaraan men zichzelf schuldig maakt.

Dat in de jaren '70 in een aantal militaire handboeken echter de nadruk is komen te liggen op het eigen initiatief, is significant. Volgens de officiële Sovjetrussische strategie spelen onder meer de volgende elementen een rol bij dat eigen initiatief:

- voorbereiding (militair, economisch en moreel; civiele verdediging);
- verrassingsoffensief;
- snelheid bij de opmars (nadruk op de inzet en

mobiliteit; beweeglijkheid, flexibiliteit, met name door de massale inzet van tanks);

- effectiviteit en efficiëntie;
- moreel-psychologische factoren (troepen dienen onder nucleaire omstandigheden te kunnen vechten).

In de jaren '60 leefde nog sterk de opvatting dat een kernoorlog *onherstelbare* schade zou toebrengen aan alle daarbij betrokken landen. Daarom is het beter zo'n oorlog te voorkomen, al moet men wel goed erop zijn voorbereid. Dat geluid klonk bijvoorbeeld sterk door bij Sokolovski, die erop wees dat de regering, de politieke en militaire leiders, veel wijsheid en inzicht nodig hebben om het uitbreken van zulk een oorlog te voorkomen [5].

Het voorkómen van een grote oorlog tussen Oost en West is nog steeds een belangrijke doelstelling van de Russische politiek en nog steeds wordt de voorkeur gegeven aan vreedzame middelen, maar er zijn nieuwe accenten bijgekomen; mogelijk kan men stellen dat bepaalde accenten zijn versterkt. In de jaren '70 is namelijk het zelfvertrouwen – dat soms de vorm aannam van overschatting van eigen mogelijkheden, denk aan Afghanistan! – van de Russische politieke en militaire leiders sterk toegenomen.

De voorbereiding

Dat is niet zo vreemd indien men bedenkt dat dank zij een geweldige krachtsinspanning de Verenigde Staten in het laatste decennium militair konden worden voorbijgestreefd. Buitendien waren daar nog de Amerikaanse vernederingen in Zuidoost-Azië, het Midden-Oosten en Iran. De Russen moeten de indruk hebben gehad met een papieren tijger te doen te hebben. Het inzicht brak door dat de zogenaamde „correlatie van krachten” ten gunste van de socialistische landen was gewijzigd. Ondanks de déten-te werd in de Sovjet-Unie een enorm militair toerustingsprogramma gerealiseerd. In militaire kringen die, anders dan onder Stalin het geval was, de politieke top sterk gingen domineren nadat Brezjnef aan de macht was gekomen, ging men steeds meer geloven in de mogelijkheid van het voeren van een kernoorlog.

Zo verklaarde de toenmalige Amerikaanse mi-

nister van defensie, James Schlesinger, in een hearing van de Amerikaanse Senaat over kernwapens en buitenlandse politiek onder meer het volgende:

Bij hun oefeningen hebben de Russen voor de noties van zowel een beheerste nucleaire als een niet-nucleaire oorlog méér belangstelling getoond dan ooit eerder in de Sovjetrussische doctrine was aangegeven. Zoals ik al eerder stelde, geloof ik dat de doctrine momenteel wijziging ondergaat. [6]

Onderdeel van deze wijziging (het is meer een accentverlegging) is de nadruk op het vermogen een volledige nucleaire aanvalsoorlog te kunnen voeren. Die aanval is een volledige verrassingsaanval, die wordt geopend met of gevolgd door de inzet van nucleaire middelen. Aan die aanval gaat een lange tijd van voorbereiding vooraf, waarin de nadruk ligt op het verzamelen van gedetailleerde inlichtingen omtrent de lokatie en de inzetmogelijkheden van de vijandelijke nucleaire middelen.

Het succes van de strijd tegen vijandelijke nucleaire middelen is allereerst afhankelijk van de ontdekking daarvan door spionage. Door middel van spionage kunnen de opstellingen van de nucleaire aanvalsmiddelen, hun controlesysteem en de opslagplaatsen voor de nucleaire munitie worden ontdekt en kan worden nagegaan hoe deze kunnen worden uitgeschakeld. Daarom is het van het hoogste belang op tijd over betrouwbare gegevens te beschikken over de ligging van de nucleaire aanvalsmiddelen, alsmede over de daarbij behorende nucleaire munitie. [7]

Onderdeel van de voorbereiding tot de aanval is natuurlijk het afleiden van de tegenstander door middel van desinformatie, een minimum aan troepenbewegingen en de versterking van het zogenaamde „vredesfront” achter de linies (dat zijn bewegingen gericht op eenzijdige stappen tot ontwapening). Op de mobilisatie van dat vredesfront op vijandelijk grondgebied wordt nog ingegaan maar beklemtoond dient te worden dat dit onderdeel is van de officiële Russische strategie, her en der in de handboeken en artikelen te vinden. Daaruit worde niet geconcludeerd — dat moet met nadruk worden gesteld — dat achter elke vredesbeweging de hand van Moskou moet worden gezocht. Wél gaat dat op voor

een aantal als mantelorganisaties geïdentificeerde bewegingen, met name die welke een brede frontvorming van communisten en sociaal-democraten en „vredelievende krachten” uit de kerken bepleiten; dergelijke bewegingen staan doorgaans vriendelijk tegenover de Sovjet-Unie. Om het element van verrassing bij een offensief te verhogen richt de strategie zich niet op massale en opvallende mobilisaties en troepenconcentraties langs de demarcatielijn. In een situatie van crisis geven de Russen de voorkeur eraan troepen in te zetten die reeds ter plaatse beschikbaar zijn, waarbij wel alle voorbereidingen tot snelle aanvulling van die troepen zijn getroffen (geopolitiek verkeert de Sovjet-Unie wat die mogelijkheden betreft duidelijk in het voordeel) [8]. Om die reden wordt ook in vredetijd het leger constant in staat van paraatheid gehouden. De belangrijkste voorbereiding is uiteraard gelegen in de opbouw van een strijdmacht die op snelle aanvalstaken is berekend, eventueel onder nucleaire omstandigheden. Daarmee hangt samen het creëren van de mogelijkheid snel en over grote afstanden troepen en militair materieel te verplaatsen via zogenaamde luchtbruggen. Veel ervaring is daarmee opgedaan bij operaties in het Midden-Oosten, Afrika en Afghanistan.

Militaire transportvliegtuigen waarmee troepen en bijbehorend zwaar oorlogsmaterieel kunnen worden vervoerd, zijn heel belangrijk geworden. Met de komst van helikopters werd het mogelijk op zeer grote schaal luchtlandingsaanvallen te doen (. . .) Van de gevolgen van nucleaire aanvallen kan met name worden geprofiteerd bij tactische luchtlandingen. Na de landing van helikopters kunnen de troepen zich snel verplaatsen naar het gebied waar de kernexplosies hebben plaatsgevonden, de toegangswegen van de vijandelijke reserves afsnijden en de opmars van eigen eenheden (podrazdelenija en tsjasti) naar deze gebieden ondersteunen. [9]

Behalve een op het offensief gerichte land- en luchtmacht is voor snelle troepenverplaatsing een marine nodig die op alle zeeën present is, over havenfaciliteiten beschikt en ook nucleair is toegerust. Meer en meer ontwikkelt de Russische marine zich in dit opzicht tot een formidabel strijdmiddel.

Troepen die onder nucleaire omstandigheden moeten opereren, dienen psychologisch goed te zijn toegerust. De moreel-psychologische training van deze troepen heeft een hoge prioriteit. Zo wijst maarschalk A. A. Gretsjko erop dat zulke troepen, en het volk dat achter hen staat, een buitengewoon hoge graad van moreel, zelfbeheersing en wilskracht moeten bezitten opdat zij niet zullen bezwijken onder angst of paniek [10]. Ten slotte is een belangrijk onderdeel van de voorbereiding een efficiënt bescherming-bevolkingsprogramma, waarop wij later nog terugkomen.

Wat de voorbereiding tot een kernoorlog betreft heeft de strijdmacht van de Sovjet-Unie een voorsprong op die van de NAVO. De NAVO gaat immers uit van de doctrine van de oorlogsvoorkoming door afschrikking, en stelt zich derhalve geheel in op de verdedigingsoorlog. Het Warschau-Pact daarentegen baseert zijn strategie op de aanvalsoorlog. Omdat er maar weinig diepte is achter de eerste NAVO-linies (in verhouding tot de diepte in het Oosten) en omdat het Warschau-Pact snel versterkingen over land kan aanvoeren, blijft de NAVO in een kwetsbare positie. Daar tegenover staat dat het Warschau-Pact door de interne problemen met landen als Roemenië en Polen minder sterk is dan het lijkt. Belangrijk is echter de vraag in hoeverre op de legers van die Warschau-Pactlanden kan worden gerekend; tot dusverre zijn er geen aanwijzingen dat die legers onbetrouwbaar zijn. Het zou wel eens kunnen zijn dat men, om een interne crisis het hoofd te bieden, een „vlucht naar voren” waagt.

Wie uitgaat van de doctrine van de afschrikking, behoeft niet te streven naar overwicht maar kan volstaan met een redelijke balans, die zelfs in eigen nadeel mag overhellen zolang dat de geloofwaardigheid van die afschrikking niet aantast. Maar wie zijn strategie niet richt op afschrikking doch op het offensief, zal proberen de balans zóver in eigen voordeel te doen doorslaan dat aan een feitelijk offensief ook serieus gestalte kan worden gegeven. Met andere woorden: wie een aanval in de zin heeft, streeft niet naar pariteit maar naar overwicht.

Het is daarom dat de Russische defensie-inspan-

ning ver uitgaat boven hetgeen voor de eigen verdediging noodzakelijk zou kunnen zijn. Daarbij worde bedacht dat de Sovjetrussische doctrine voor het doen slagen van een aanval een drie- à viervoudig overwicht aanbeveelt, zodat een succesvolle verdediging zou kunnen worden gevoerd met iets meer dan een derde van het potentieel van de tegenpartij! Maar de eigen literatuur is openhartig genoeg, want:

(... het kan) *niet vaststaan dat Sovjetrussische troepen nooit zullen worden gebruikt om het reeds onder Russische controle staande grondgebied uit te breiden. De Russische strategie is in principe fundamenteel defensief, maar in de praktijk offensief: indien bedreigd, is de beste verdediging de aanval en de vernietiging van de agressors.* [11]

De feitelijke aanval

In de Russische strategie wordt ernstig rekening ermee gehouden dat de aanval wordt ingeluid met het afwerpen van enkele kernbommen. Zo stelt Sidorenko:

Met de introductie van het kernwapen kwam de mogelijkheid, de vijand met zekerheid te neutraliseren en in korte tijd een vernietigende slag toe te brengen zonder eerst op grote schaal artillerie dicht bij de vijand te moeten opstellen. De volledige motorisering van de troepen stelde de onderenheden in staat snel op te marcheren en uit hun opmars de aanval te openen, aldus maximaal profiterende van het effect van de nucleaire aanval. [12]

Het kernwapen maakt het mogelijk de vijand (grotendeels uit te schakelen nog voordat troepen zijn grenzen overschrijden. In de gangbare opvatting wordt die voorafgaande nucleaire aanval (*pre-emptive nuclear strike*) als belangrijk gezien. De vijand kan worden uitgeschakeld nog voor het eigenlijke troepenoffensief begint. Zo schrijft kolonel M. P. Skirdo in zijn boek *Narod, armija, polkovódet* (Het volk, het leger, de bevelhebber):

Een verrassingsaanval brengt voor de aanvallende partij altijd een aantal voordelen mee. Ongetwijfeld zijn deze voordelen vooral groot als er wordt aangevallen met massale nucleaire middelen. Het begin van een toekomstige wereldoorlog zal in hoge mate worden bepaald door de gezamenlijke mi-

litair en politieke situatie die daaraan voorafgaat. Afhankelijk van deze situatie kan een oorlog beginnen (uitbreken) met een plotseling, onberperkt gebruik van strategische kernwapens. [13]

Het is, volgens Skirido, ook heel goed mogelijk dat in het begin van die oorlog alleen conventionele wapens worden gebruikt.

Luitenant-kolonel K. P. Bloema van het bureau Ontwapeningsaangelegenheden van het Nederlandse ministerie van defensie vat de nieuwe Russische strategie als volgt samen: een verrassingsaanval, in plaats van massale troepenverplaatsingen. Hij stelt dan:

In de jaren '60 drong het besef door dat een oorlog wel eens zeer snel (na enkele dagen) zou kunnen overgaan in een nucleaire oorlog. Als de aanval van het Warschau-Pact succes zou hebben, zou de NAVO van haar atoomwapens gebruik maken, hetgeen men nu juist wilde vermijden. Als men de aanvalsstrategie wilde handhaven dan bleef er niets anders over dan te trachten een zeer snelle aanval in de diepte uit te voeren, gericht op de opslagplaatsen van de NAVO, vóórdat de kernwapens waren uitgedeeld aan de nucleaire troepeneenheden. Op deze wijze zou het beste gebruik kunnen worden gemaakt van het conventionele overwicht en tegelijkertijd een kernwapenoorlog worden vermeden. Deze gedachtengang sluit echter niet uit dat, als het nodig mocht zijn, de Russen zelf als eersten zouden moeten overgaan op het gebruik van kleinere tactische atoomwapens op beperkte schaal, indien dit beslissend zou zijn voor succes of mislukking. De tendens bij de supermogendheden om in een eventuele oorlog elkaars grondgebied te sparen geeft enige ruimte aan zulk een atoomwapengebruik. De Sovjet-Unie wordt daarbij niet – zoals in het Westen – gehinderd door ethische bezwaren of door stromingen in de publieke opinie die zich sterk maken voor de „no first use“-gedachte. [14]

Essentieel is het element van de verrassing. De verrassingsaanval wordt gezien als een van de belangrijkste en beslissendste factoren die de uitslag van alle operaties bepalen, want

... door verrassing wordt aan de vijand een maximum aan verliezen toegebracht, ondergaat zijn moreel een heviger shock, worden de troepen met verbijstering getroffen en beroofd van het vermo-

gen om de nodige maatregelen te nemen die de na-effecten van de nucleaire aanvallen teniet moeten doen en die de stootkracht van de aanvallende troepen moeten opvangen. [15]

Sidorenko stelt dan dat het raadzaam is de aanval met nucleaire middelen te openen, om de verrassing zo groot mogelijk te doen zijn [16].

Desgelijks stelt V. J. Savkin:

Verrassing levert succes op in de strijd en bij de operaties. Verrassing is van oudsher een hoogst belangrijk beginsel van de krijgskunst geweest. De inzet van kernwapens heeft de rol en het belang van het verrassingselement aanzienlijk verhoogd. [17]

Een bijzonder voordeel brengt het gelijktijdig lanceren van nucleaire aanvallen aan het begin van een offensief, en daartoe dient een behoorlijk nucleair arsenaal beschikbaar te zijn [18].

De nadruk ligt derhalve op aanzienlijke vergroting van vuurkracht door de onmiddellijke inzet van kernwapens. En hoewel het Warschau-Pact zichzelf beschrijft als een verdedigingsorganisatie, is de hele Russische doctrine sinds jaar en dag gebaseerd op het offensief (de aanval) zodra eenmaal een situatie van overwicht op de vijand is bereikt.

Pilster noemt de aanval een *Leitmotiv* in de Russische strategie [19]. Tanks nemen daarbij een belangrijke plaats in, vooral in het nucleaire tijdperk. Sokolovski stelde al:

Aanvalsoperaties in een toekomstige oorlog zullen worden gekenmerkt door hoge snelheden. Een aanval moet allereerst met behulp van tanks, militaire voertuigen en helikopters worden gevoerd. [20]

In deze visie maken nucleaire aanvallen de weg vrij voor de tanks en de andere gemotoriseerde eenheden zodat deze op grote diepte kunnen doordringen [21]. De inzet van kernwapens geschiedt dus in nauwe samenhang met de inzet van conventionele middelen:

De theorie van de Sovjetrussische militaire strategie gaat ervan uit dat zelfs in de oorlog waarin atoomkoppen worden gelanceerd conventionele wapens op grote schaal worden ingezet en dat deze wapens in nauwe samenhang met kernwapens moeten worden gebruikt; zij vormen een supplement van kernwapens. [22]

Het gaat om een gecombineerde aanval, een geïntegreerd offensief, waarbij de eventueel aan de conventionele opmars voorafgaande inzet van nucleaire middelen het mogelijk maakt dat de grondtroepen met behulp van tanks en helikopters snel terrein veroveren [23]. Daarover was men het in de jaren '60 al eens [24].

Volgens kolonel G. G. Loekava zijn kernwapens van beslissend belang om superioriteit in man- en vuurkracht te verkrijgen. De *massale* inzet van kernwapens, alsmede een grote dichtheid aan tanks en andere voertuigen, kan de situatie aanzienlijk veranderen. Troepen moeten in staat zijn zich snel te concentreren om een krachtige aanval op de vijand in te zetten, en zij moeten zich weer even snel kunnen verspreiden om niet het doelwit van een nucleaire tegenaanval te worden [25].

Te land is het belangrijkste niet-nucleaire aanvalsmiddel de tank. Luchtmaarschalk P. S. Koe-tachov stelt bijvoorbeeld:

In een toekomstige oorlog, wanneer de imperialisten die zouden ontketenen (sic!), kunnen kernwapens de vijandelijke verdediging snel doorbreken. In deze situatie zullen tankeenheden, die zich het meest lenen voor een snelle opmars en flexibele manoeuvres en die een enorme aanvalsmacht vertegenwoordigen, hun kracht nog veel effectiever kunnen doen zijn dan ooit tevoren (...) Het voordeel van de tank is, dat het pantser de bemanning tegen hittestraling beschermt en het effect van de radioactieve straling vermindert, terwijl het gewicht van de tank voldoende stabiliteit oplevert om het voertuig tegen de schokgolf te beschermen. [26]

Russische tanks zijn speciaal geschikt gemaakt voor optreden in chemisch of radioactief besmet gebied; het binnendringen van stofdeeltjes van buitenaf kan doeltreffend worden verhinderd. Zoals bekend hebben ook tal van typen pantser-voertuigen in de NAVO-strijdkrachten een overeenkomstige beschermingsvoorziening, bijvoorbeeld in de vorm van een overdrukinstallatie.

De nadruk op de rol van de tanks in een kernoorlog verklaart waarom de hele Russische propaganda-industrie zich indertijd inzette voor de actie tegen de neutronenbom, een wapen dat juist in eerste instantie tegen tanks was bedoeld. Dat de Russen tegen dat wapen waren uit zuiver

humanitaire gronden, lijkt mij onwaarschijnlijk: wie humanitair denkt, kan nooit een strategie van de aanvalsoorlog tot de zijne maken.

De Russische eenheden worden getraind op het nemen van grote risico's en bereidheid tot zelfopoffering, vooral in een kernoorlog:

Het zal bijvoorbeeld bij herhaling nodig zijn niet alleen te trekken door gebieden die besmet zijn met een hoge graad van radioactiviteit, maar ook daar gevechtshandelingen te verrichten. Sommige eenheden kunnen opdracht ontvangen een vijandelijke lanceerinrichting of opslagplaats te vernietigen. Dat alles zal van onze strijdende mannen een buitengewoon hoge graad van zelfopoffering vergen, alsmede bereidheid het doel te bereiken ook ten koste van het eigen leven. [27]

Sidorenko wijst nog erop dat het doortrekken van radioactief besmet gebied met maximale snelheid dient te geschieden en dat de doortrekkende troepen van speciale beschermende kleding moeten worden voorzien [28].

Het uitgebreidst schrijft Sidorenko over de inzet van grote hoeveelheden tanks om tot op grote diepte te kunnen penetreren na de eerste nucleaire aanvallen. Voor een snelle opmars is een geschikt terrein nodig. De hoofdaanval moet zich voltrekken over een terrein dat voor tanks redelijk geschikt is, of dat door kernwapens geschikt kan worden gemaakt.

Onder de huidige omstandigheden zijn kernwapens het belangrijkste middel waarmee de hoofdaanval wordt geopend. De operaties van de gezamenlijke eenheden, in eerste instantie tanks, worden afgestemd op het resultaat van de inzet van die kernwapens. [29]

Sidorenko schetst het beeld van tanks en andere gemechaniseerde en gemotoriseerde eenheden, die snel door besmet gebied heen stoten en ver in de diepte weten door te dringen. Massale luchtsteun en nucleaire aanvallen tot op grote diepte zijn daarbij onmisbaar [30]. De grootste troepenmacht wordt geconcentreerd op terrein dat relatief gunstig is voor tanks en artillerie, terwijl een kleiner aantal eenheden wordt gereserveerd voor moeilijker terrein en voor speciale opdrachten [31].

Door velen wordt de Noordduitse laagvlakte nog steeds gezien als het geschiktste punt voor

de hoofdaanval: door de geringe diepte is een snelle doorstoot mogelijk. Anderzijds is recent kritiek geuit op dat scenario. Het terrein is door de drassigheid en de vele waterdoorsnijdingen toch moeilijker begaanbaar dan ogenschijnlijk lijkt. Het zou daarom heel goed kunnen dat de hoofdaanval zich op een ander punt in het centrale front concentreert [32].

Aangezien het in de Sovjetrussische doctrine steeds gaat om een combinatie van nucleaire en conventionele mogelijkheden, worden kernwapens alleen ingezet om het front te doorbreken en daarachter de belangrijkste doelen te vernietigen. Alle andere doelen worden met conventionele middelen uitgeschakeld [33]. Belangrijke doelen zijn uiteraard de vijandelijke kernwapens, waarvan de onmiddellijke vernietiging een eerste eis is. Alle beschikbare middelen moeten daartoe worden ingezet [34].

Neutraliteit geen uitweg

Zal een land dat geen kernwapens op het eigen grondgebied heeft van zo'n aanval worden gevrijwaard? Dat is allerm minst zeker. Ons land bijvoorbeeld heeft een zeer strategische ligging, en ook een neutraal Nederland zal het voorwerp zijn van offensieve actie. Ook al zouden de op ons grondgebied aanwezige kernwapens worden verwijderd of vernietigd, dan is daarmee nog geen garantie gegeven dat een zodanige aanval achterwege zou blijven. In een toekomstige oorlog zullen, in de Russische doctrine, kernwapens eerder massaal worden ingezet; op dit punt verschil ik van mening met Ikol Bloema. De SS-20 staat óók op ons land gericht en zeker niet uitsluitend op militaire doelen. In ons land bevinden zich speciale sabotageploegen, die in oorlogstijd als vijfde colonne zullen worden ingezet zodat een snelle verovering van ons land mogelijk wordt, om het even of het neutraal of niet neutraal is!

Een kernoorlog kan worden gewonnen

Sinds 1962 heeft het hoofdaccent van de Sovjetrussische militaire strategie gelegen in het verkrijgen van overwicht, een wending van de „correlatie van krachten” in eigen voordeel. In de externe – voor buitenlandse consumptie bestemde

– literatuur wordt dat ontkend en daarin wordt gesteld dat er wordt gestreefd naar pariteit. Maar in een voor strikt intern gebruik bedoeld blad als *Vojennaja Misl* (het officiële militair-theoretische orgaan van het Russische ministerie van defensie) van juni 1969 lezen wij heel andere dingen. Daarin schrijft bijvoorbeeld een kolonel Tioeskevitsj dat superioriteit het proces van de fysieke en morele nederlaag van de vijand versnelt en het mogelijk maakt meer risico's te nemen, beslissender op te treden en de eigen wil aan de vijand op te leggen [35].

Wie uitgaat van de aanvalsstrategie kan zich niet veroorloven dat de andere partij superieur is. In de jaren '70 is het besef van de eigen superioriteit sterk toegenomen.

In dit opzicht kan de superioriteit van de legers van de socialistische landen over de legers van de imperialistische staten niet in twijfel worden getrokken. Door het socialistisch bewustzijn, de hoge cultuur en een uitstekende kennis van militaire zaken in zich te verenigen, zijn de soldaten van de broederlijke legers in staat zegevierende offensieve acties onder de moeilijkste omstandigheden uit te voeren. [36]

Kolonel M. P. Skirido laat geen twijfel bestaan dat de Warschau-Pactlegers een grote superioriteit bezitten over die van de NAVO en wel in de volgende opzichten.

– Het socialistische wereldsysteem is in het voordeel als het gaat om het scheppen van het militair-economische en wetenschappelijke potentieel dat nodig is om een moderne oorlog (een kernoorlog inbegrepen) te kunnen voeren.

– Het socialistische wereldsysteem beschikt over een immense militaire kracht en kan een vernietigende klap toebrengen aan elke agressor. Ons nucleaire wapenarsenaal, de nieuwste geleide projectielen, de moderne oorlogsuitrusting, de organisatie die daarmee samenhangt en de technische uitrusting van de troepen staan alle garant voor onze militaire macht.

– De Warschau-Pactlanden hebben een militaire doctrine ontwikkeld die op de wetenschap is gefundeerd. Er is eenheid van opvatting op het punt van strategie en tactiek.

– Een bepaald niet onbelangrijke omstandig-

heid is, dat de socialistische landen over een bijna onmetelijk grondgebied beschikken.

– De socialistische landen beschikken over ruime menselijke hulpbronnen hetgeen essentieel is voor het behalen van de overwinning.

– De socialistische landen hebben in moreel-politiek opzicht een onomstotelijke superieure positie ten opzichte van de kapitalistische landen [37].

De gangbare Russische visie ziet in de kernoorlog al evenzeer een instrument van de politiek als in de conventionele oorlog en gaat zelfs ervan uit dat er „rechtvaardige kernoorlogen” bestaan. Algemeen wordt het streven naar overwicht, ook op nucleair gebied, gezien als belangrijk voor de versterking van de eigen positie in de wereld. Het dreigen met militaire middelen (conventioneel en nucleair) wordt gezien als instrument van de buitenlandse politiek [38].

Anders dan vroeger vormt militaire macht thans de basis voor de buitenlandse politiek. Op 14 maart 1970 zei partijleider Brezjnev in Minsk onder meer:

Ons uiteindelijke doel is het verkrijgen van een zodanige machtspositie dat geen enkel belangrijk probleem in de wereld kan worden opgelost zonder onze medewerking, zonder dat daarbij met onze economische en militaire macht rekening wordt gehouden. [39]

In feite voltrekt zich hier precies het scenario dat Lenin aan von Clausewitz had ontleend; sluit compromissen en bind in als je zwakker bent dan je vijanden; sluit dan vrede met hen en wees bereid tot concessies, tot terugtrekken. Na het sluiten van die vrede moet je beginnen aan een intensieve militaire wederopbouw, de versterking van het eigen militaire potentieel (von Clausewitz noemde dat „het zich terugtrekken in het binnenland, om krachten te verzamelen voor het definitieve tegenoffensief”) in een poging de vijand te evenaren en in een later stadium voorbij te streven. Daarna kan het tegenoffensief beginnen.

De Russen zijn ervan overtuigd dat zij een kernoorlog kunnen winnen. Het wordt „een vergissing van de bourgeois-ideologen” genoemd „dat er geen overwinning kan zijn na een atoombomoorlog”. Die overwinning moet totaal zijn en de al-

gehele triomf van het socialisme over het kapitalisme inluiden, waarbij met name aan de Verenigde Staten een beslissende klap dient te worden toegebracht. De overwinning kan worden versneld door een intensieve spionage- en inlichtingenactiviteit en de vorming van cellen van waaruit sabotageacties kunnen worden georganiseerd, waardoor het politieke en militaire apparaat in verwarring wordt gebracht [40]. Communicatiemogelijkheden kunnen worden afgebroken door kernexplosies op grote hoogte, zodat de vijand niet tijdig kan reageren en het risico van een tegenaanval wordt beperkt. Vervolgens worden strategisch gelegen gebieden (olieproducerende landen in het Midden-Oosten, industriële centra) veroverd. Regels van oorlogsrecht en neutraliteit gelden in zulk een massaal conflict niet.

De vijfde-colonneactiviteit achter het front richt zich op volledige demoralisering van de vijand. Zo schreef luitenant-generaal A. G. Lobov in 1965 in de *Vojennaja Misl* dat als gevolg van de toegebrachte nucleaire klappen „vredelievende krachten” (daarmee wordt in de Russische terminologie altijd bedoeld op vijfde-colonneactiviteit) in het land de macht zullen kunnen overnemen, waarna capitulatie volgt en het Russische leger als overwinnaar te voorschijn komt. De overwinning kan naderbij worden gebracht door het optimaal benutten van binnenlandse krachten. Daarbij wordt bedoeld op het ontketenen van brede volksbewegingen in de kapitalistische landen onder het motto van de vrede.

Een formidabele hindernis op de weg naar een toekomstige wereldoorlog is de grote pacifistische beweging die zich nu aan het ontwikkelen is en die miljoenen mensen van verschillende maatschappelijke, filosofische, godsdienstige en partijpolitieke achtergrond omvat. Deze beweging heeft een georganiseerd en effectief karakter aangenomen. De belangrijkste drijfkracht achter de beweging is de werkende klasse (Russische term voor communisten, V.), die de gehele geschiedenis door de banier van de campagne tegen piraatachtige oorlogen, die zoveel leed hebben veroorzaakt, heeft hoog gehouden. [41]

Het begrip „vrede” is in de Sovjetrussische ideologie niet identiek met ons begrip „vrede”. Het

valt samen met de triomf en de daaruit resulterende vestiging van de heerschappij van het Sovjetcommunisme [42]. De vredespropaganda is, uit Sovjetrussisch standpunt bezien, dan ook zuiver propagandistische actie voor het communisme naar Russisch model — een goed voorbereide massapsychologische manoeuvre. De volken in de imperialistische staten moeten, aldus een artikel in de *Vojennaja Misl* uit 1969, ervan worden doordrongen wat de „maatschappelijke gevolgen” van een kernoorlog zijn, zodat zij druk op hun regering kunnen uitoefenen geen kernwapens in te zetten bij een conflict [43].

Door middel van het lobbyen op grote schaal kan de werkende klasse een wezenlijke invloed uitoefenen op de regeringen en parlementen in de kapitalistische landen en aldus de agressieve intriges van de imperialistische bourgeoisie in de war brengen. [44]

Gedacht wordt hier met name aan de vorming van brede fronten, zogenaamde bondgenootschappen of coalities van

... vredeskrachten, democratische en revolutionaire krachten, communisten, sociaaldemocraten, en religieuze krachten om de agressors in toom te houden en de mensheid van het imperialisme te bevrijden. [45]

In zulk een strategie past een aantal in het Westen opererende vredesbewegingen en naar links opgeschoven socialistische partijen. Wat dat laatste betreft, kan worden gezegd dat achter de machtsovername van links in de Britse Labourpartij openlijke communisten en „trotzkisten” schuilgaan die een democratisch-centralistisch partijmodel voorstaan. De connecties, die sommige elementen achter die ontwikkeling met Moskou onderhouden, zijn frequent. Waarom zou er voor West-Europa moeten worden gevochten als het ook langs de weg van infiltratie in bestaande politieke partijen kan? Het enige dat deze nieuwe golf van totalitarisme kan stuiten, is de nuchterheid van de kiezers en de waakzaamheid van partijleiders en -kaders.

Volgens de gangbare Sovjetrussische visie is de inzet van actieve vredeskrachten óók in oorlogstijd belangrijk, omdat daardoor de oorlog aanzienlijk kan worden bekort. In de Russische optiek fungeren deze elementen als bondgenoten

achter het front. In tijden van crisis kan op deze krachten met succes een beroep worden gedaan.

Vredesinitiatieven tijdens een periode van crisis, die inhaken op maatschappelijke bewegingen, kunnen zeer wel door de Sovjet-Unie worden gebruikt als dekmantel en afleidingsmanoeuvre om plannen ter voorbereiding van een verrassingsaanval te realiseren, zoals de Russen dat in 1940 ook in Finland hebben gedaan. [46]

Een kernoorlog kan worden overleefd

Het derde hoofdelement, dat in de Sovjetrussische doctrine inzake de kernoorlog een rol speelt, is de mogelijkheid deze te overleven. Met name drie factoren spelen in deze overlevingsstrategie een rol:

- politieke en ideologische voorbereiding;
- economische voorbereiding;
- voorbereiding op het gebied van de bescherming van de burgerbevolking en van essentiële industrieën.

Op al deze drie factoren ligt de Sovjet-Unie ver voor op het Westen, waar men zich nauwelijks op het feitelijk voeren van een oorlog onder nucleaire omstandigheden heeft voorbereid. En dat is niet zo vreemd. Immers: *wij* geloven niet in de mogelijkheid van overleving na een kernoorlog, reden dat onze doctrine zich instelt op het voorkómen daarvan. In de Sovjet-Unie begint de voorbereiding op de oorlog al op school en de hele militair-patriottische opvoeding van de jeugd dient ertoe haar de politiek-ideologische bereidheid en het fysieke vermogen die realiteit onder ogen te zien, bij te brengen. Reeds Lenin had erop gewezen dat het op oorlog toegeruste volk, de onder leiding van de partij ideologisch getrainde massa, onoverwinnelijk is.

De eerste produktieve kracht van de gehele mensheid is de werker, de zwoeger. Wanneer hij blijft leven, zullen wij alles redden en opnieuw opbouwen. [47]

Het hele begrip *overkill* speelt in de Sovjetrussische doctrine geen rol. De theorie, dat er zoveel kernwapens in de wereld zijn dat elk mens en de mensheid als geheel vele malen erdoor zou kunnen worden vernietigd, wordt niet aanvaard.

Daarentegen wèl de overlevingskanstheorie. Er vielen in de Tweede Wereldoorlog genoeg bommen op Duitsland om elke Duitse burger een aantal malen te doden en toch kwamen niet allen om. Hetzelfde kan worden gezegd van de Amerikaanse bombardementen op Noord-Vietnam. Daarbij komt dat het zelfvertrouwen van de Russische leiders enorm is toegenomen. Zij zijn zich ten volle bewust van de kwetsbaarheid van het Westen op het punt van politiek-ideologische motivatie en de bescherming van de eigen bevolking. Daar de Russen een kernoorlog zien als voortzetting van de politiek met andere middelen, hebben zij de eigen bevolking zoveel mogelijk ideologisch daarop toegerust. Zij zien in de overlevingsmogelijkheid van een kernoorlog een belangrijke strategische factor, die het strategische machts-evenwicht belangrijk in eigen voordeel doet doorslaan en die mede de uitkomst van de oorlog bepaalt [48].

Anders dan wij geloven de Russen dat niet elke kernoorlog noodzakelijkerwijs de totale vernietiging van alle leven op aarde meebrengt; dat „nucleaire fatalisme” wordt verworpen [49].

Onderdeel van de politiek-ideologische toerusting is het bijbrengen van de opvatting dat elke oorlog zijn oorzaak vindt in tegen de Sovjet-Unie gerichte „imperialistische” activiteit, waartegen men zich heeft te wapenen: de imperialistische staten, die de bron van elke agressie zijn, bereiden zich voor op een oorlog tegen de socialistische landen. Deze stelling wordt zó hard erin geramd dat men bijna zelf erin is gaan geloven. Onderdeel van de ideologische toerusting is de belichting van de geschiedenis, met name de krijgsgeschiedenis, waarbij steeds weer wordt gewezen op de nodige verrichtingen van de Russische soldaat. Patriotisme en nationalisme, gericht op de wil tot verdediging van het „socialistische moederland”, staan hier centraal. Bovendien wordt de opvatting verkondigd dat het socialistische systeem superieur is aan het kapitalistische en dat er een historisch onafwendbaar proces is in de richting van de socialistische wereldheerschappij. De landen van het socialistische wereldsysteem verdedigen immers

... progressieve, omhoogvoerende tendenzen in maatschappelijke ontwikkelingen, en het evenwicht tussen de krachten van beide systemen, de

logica van de geschiedenis, haar objectieve wetten volgens welke datgene wat nieuw is in de maatschappelijke ontwikkeling onoverwinnelijk is . . .

bepaalt de uitslag van elke oorlog, ook van de kernoorlog [50].

De belangrijkste factor die het verloop en de uitslag van een oorlog bepaalt, is het moreel van het volk en van de troepen.

Moreel-politieke superioriteit zal van nog groter gewicht zijn in een nucleaire wereldoorlog. [51]

De psychologische training van een soldaat of matroos voor de moderne oorlogvoering brengt mee dat hem wordt geleerd hoe hij onder gevaarlijke omstandigheden moet handelen zonder dat hij zijn zelfbeheersing verliest. De belangrijkste manier om dat te bereiken is hem gedurende een voorbereidingsperiode in een gevaarlijke situatie te plaatsen zodat hij een psychologische stabiliteit ontwikkelt. [52]

Deze mentale en fysieke training gaat gepaard met ideologische opvoeding, dat is

. . . de systematische en doelgerichte beïnvloeding van de psyche, het besef en de wil van de dienstplichtige, het sturen van zijn dagelijkse activiteiten gericht op de totale ontwikkeling en de vorming van hoge morele, politieke en gevechtswaarden. [53]

Maarschalk Gretsjko schrijft:

Het doel van de moreel-politieke training is dat de soldaten een marxistisch-leninistische wereldbeschouwing wordt bijgebracht, communistische idealen, overtuigingen en morele gedragsprincipes. Zij is gericht op het wapenen van het militaire personeel met een communistische ideologie en met het diepe verstaan van de politiek van de partij en van de regering, van de belangen van de Sovjetstaat en van het wezen en het karakter van een oorlog die ter verdediging van het socialistische moederland wordt gevoerd. [54]

Volgens Gretsjko is de juiste psychologische toerusting onmisbaar voor het bereiken van gunstige resultaten onder gevechtsumstandigheden. Dat geldt met name in een kernoorlog waar de wil om te overleven belangrijk is.

Kernwapens en andere moderne wapens kunnen

de psyche van de soldaat op een voorheen ongekende wijze beïnvloeden en zullen zijn emotionele indrukken en ervaringen versterken. De moreel-politieke en psychologische toerusting helpt een soldaat alle hindernissen en tegenspoed op weg naar het doel te overwinnen. Anderzijds zal iemand die niet een diepgewortelde ideologische overtuiging of vaste wil heeft, niet in staat zijn de ontberingen te weerstaan of deze te boven te komen. In ogenblikken van falen of van gevaar zal zijn moreel zakken en zal hij vatbaar zijn voor gevoelens van paniek. [55]

Het gaat in feite om een grondige hersenspoeling, waarbij de soldaat de overtuiging wordt bijgebracht dat hij strijdt voor een rechtvaardige zaak, dat een kernoorlog kan worden gevoerd en gewonnen, omdat hij een superieur systeem dient dat, naar de wetten van de geschiedenis aantonen, eens de hele wereld zal beheersen. Hij moet ertoe worden gebracht de nodige risico's te nemen, zoals het doortrekken van radioactief besmette gebieden.

Het zien van de oorlogstonelen in een kernoorlog alleen al zal op de betrokken troepen een enorm moreel en psychologisch effect hebben. Zij kunnen getuige zijn van massale slachtingen onder burgers en militairen, enorme verwoestingen en branden, plotselinge geluids- en lichteffecten waarnemen, hoge temperatuurwisselingen ondergaan, zij kunnen in een uitgebreid overstromingsgebied terecht komen als gevolg van de doorbraak van dijken, e.d. Een langdurige periode onder een dergelijke hoogspanning kan leiden tot een zenuwzinking. [56]

Daarom moet de soldaat (en de burger) over de nodige ideologische motivatie beschikken, wil hij niet aan een dergelijke zenuwinstorting ten prooi vallen.

Uiteraard is de theorie hier fraaier dan de praktijk. Het Russische leger is niet zó ideaal dat het geheel aan de gestelde eisen voldoet. In Afghanistan is gebleken dat de Russische militair minder voor zijn taak berekend is dan aanvankelijk werd aangenomen. Ook zijn er berichten over gebrek aan discipline en corruptie onder officieren in het Rode Leger. Niettemin moet worden geconstateerd dat het Rode Leger toch, over het geheel genomen, beter is toegerust dan de

NAVO-troepen en dat, als een oorlog eenmaal op volle schaal woedt, de Russische soldaat goed voor zijn taak berekend blijkt, zoals wij in de jongste wereldoorlog hebben kunnen zien.

Wat de economische voorbereiding op de kernoorlog betreft, zijn alle vitale industrieën nu zodanig verspreid of afgeschermd tegen een eventuele nucleaire aanval dat een redelijke produktie ook in oorlogstijd kan worden gegarandeerd. Men spreekt in dat verband over de „operationele stabiliteit van nationale economische faciliteiten” [57].

In de Sovjetrussische visie vormt economische macht de basis voor militaire macht. Het voortbestaan van de economische produktiecapaciteit wordt dan ook essentieel geacht voor het winnen van een kernoorlog. Zoals generaal-majoor M. Moeradian in het blad *Kommoenist* van 3 november 1971 beklemtoont:

Er moet rekening mee worden gehouden dat in een moderne oorlog, waarin massavernietigingswapens worden gebruikt, de overwinning zal worden behaald door het land dat over een economie beschikt die, ondanks verliezen en schade die in de loop van die oorlog worden opgelopen, blijft beschikken over het vermogen het eigen leger te voorzien van al hetgeen het nodig heeft en die de bevolking van het land kan voorzien van voedsel en andere primaire levensbehoeften. [58]

Een relevant cijfer in dit verband is, dat de Sovjet-Unie ongeveer 70% van de industriële bevoelingsbevolking heeft betrokken bij maatregelen voor civiele verdediging [59].

Aangezien de Russische economie een typische oorlogseconomie is, is zij veel beter op de oorlog toegerust dan de onze. Onze industrieën zijn veel kwetsbaarder voor militaire of conventionele aanvallen door hun ligging en concentratie. Een bombardement van een kerncentrale of van plaatsen waar gevaarlijke stoffen liggen opgeslagen (bijvoorbeeld in het Rijnmondgebied) kan al desastreuze gevolgen hebben. Ook al zou ons land geen kernwapens op eigen grondgebied hebben, dan zijn er nog tal van andere gebieden die doelwit kunnen zijn van een aanval waarvan de gevolgen ongekend zijn.

In 1969 werd in de Sovjet-Unie een wet van kracht waarbij de verdere bouw van belangrijke

industrieën in de buurt van grote steden werd verboden, en voorts werden industrieën die hoogontvlambare, explosieve of giftige stoffen produceren, verplicht zich buiten de grote stedelijke concentraties te vestigen [60].

Er zijn in hoofdzaak drie soorten maatregelen voor industriële overleving in oorlogstijd:

– lange-termijnmaatregelen die de kwetsbaarheid van de economie voor nucleaire aanvallen verminderen;

– maatregelen, te nemen in oorlogstijd ter bescherming van de essentiële elementen van de economie;

– maatregelen, die de gevolgen van een aanval beperken en gericht zijn op beperking van de schade en herstel van werkzaamheden [61].

Tot de lange-termijnmaatregelen behoren maatregelen ter verspreiding van kwetsbare industrieën, waarbij, gezien het uitgestrekte Sibirische achterland, de mogelijkheden schier onbeperkt zijn.

Tot de maatregelen in oorlogstijd behoren allerlei waarschuwingsmaatregelen. Ten slotte richt de overlevingsdoctrine zich op de specifieke bescherming en training van de bevolkingscentra zelf. Ondanks het SALT-I-verdrag, waarbij de mogelijkheid raketaanvallen tijdig te ondervangen werd verkleind (beperking van de zogenaamde ABM-systemen), heeft de Sovjet-Unie een indrukwekkend programma van civiele verdediging van de grond gekregen, waarbij zij als het ware onder de bepalingen van het SALT-akkoord is uitgekropen. Gouré constateert niet zonder reden al aan het begin van zijn boek over de overlevingskans van de Sovjet-Unie in oorlogstijd, dat de Sovjet-Unie thans beschikt „over het grootste en omvangrijkste oorlogsoverlevingsprogramma ter wereld” [62].

De détente-politiek had helaas geen enkele invloed op dat programma; integendeel: sinds 1972 nam de inspanning op het gebied van de civiele verdediging gestaag toe. De merkwaardige paradox deed zich dus voor dat *wij* steeds minder gingen rekenen met de mogelijkheid van een (kern)oorlog, terwijl de Russen zich daarop juist steeds meer gingen instellen.

In het kader van het civiele-verdedigingsprogramma zijn er verplichte trainingen waaraan

alle burgers en studenten moeten deelnemen, „ten einde de verliezen te beperken ingeval van vijandelijke inzet van massavernietigingswapens” [63].

Organisaties voor civiele verdediging zijn op alle bestuurlijke niveaus werkzaam. De training richt zich op eenvoudige maatregelen zoals het dragen van gasmaskers, eerste hulp, bescherming tegen radioactieve neerslag, maar ook op veel ingewikkelder operaties zoals de snelle en massale evacuatie van stedelijke bevolkingen in geval van nood. Het hele trainingsprogramma is gekoppeld aan een intensieve ideologische indoctrinatie [64]. Speciale aandacht wordt gegeven aan de schoolgaande jeugd.

Zij zijn onze jonge generatie en onze toekomst. Zij moeten nauwkeurig worden voorbereid op de verdediging tegen massavernietigingswapens. [65]

De hele bevolking van de Sovjet-Unie is ingedeeld in categorieën voor civiele verdediging. De eerste categorie omvat scholieren en zogenaamde padvindingsorganisaties. Zelfs kinderen worden in jongerenkampen op het overleven in oorlogstijd (ook in een kernoorlog!) voorbereid [66]. De tweede categorie omvat arbeiders, boeren en werklozen. De derde categorie omvat leerlingen uit hogere klassen en studenten aan universiteiten. Ten slotte omvat de vierde categorie het toezichthoudende personeel van de boerderijen, economische faciliteiten, overheidsinstellingen en andere openbare instellingen. In de jaren '70 kwam de nadruk te liggen op de bescherming tegen alle soorten aanvallen: conventionele, chemische, bacteriologische en nucleaire.

In hoeverre deze immense investeringen in de civiele verdediging alleen maar te maken hebben met de versterking van de politiek-ideologische greep op de bevolking, blijft de vraag. Dit is slechts één van de – weliswaar niet onbelangrijke – factoren die een rol kunnen spelen. Bovendien is het onze perceptie van de Russische realiteit, die niet noodzakelijkerwijs hoeft overeen te komen met de motieven van de leiders in het Kremlin. Het moet niet worden uitgesloten dat de werkelijkheid veel harder is dan voor rationeel ingestelde westerlingen aanvaardbaar lijkt. Het is niet mijn overtuiging dat

de huidige leiders rechtstreeks aansturen op een grote oorlog. Zij denken meer in termen van een stapsgewijs proces. Maar zij hebben wél alle maatregelen doen nemen die het voeren van een dergelijke oorlog mogelijk maken. Zulke grote investeringen doet men niet alleen om de eigen bevolking onder de duim te houden. Daartoe zijn andere middelen effectief gebleken.

Wat willen de Russen precies?

Over de vraag wat precies de *bedoelingen* van de Russen zijn, kan alleen maar worden gegist. Wij tekenen andermaal aan dat ónze perceptie van de realiteit nog niet behoeft overeen te komen met de hunne. Polemologen en politicologen moeten soms hun functie waarmaken met het ontwerpen van fraai geconstrueerde theorieën die oorspronkelijk aandoen en die de steun en de sympathie van de studenten hebben. In de motivering van die standpunten komt echter maar al te vaak een schrijnend gebrek aan inzicht in die bedoelingen naar voren, waarbij men niet het gevaar onderkent, of wil onderkennen, dat is gelegen in een plotselinge verandering van bedoelingen bij de huidige stand van mogelijkheden [67]. Was het niet Lenin die zei dat men op ieder moment die speciale schakel moet grijpen om de hele ketting in handen te houden en de overgang naar de volgende schakel met vaste hand voor te bereiden? [68]. Waaruit blijkt dat men aan deze tactiek geen geloof meer hecht? Dat men niet feitelijk onderkent wat op een bepaald moment het beslissende probleem is en op welke kwestie het dan aankomt, naar welke beslissende schakel moet worden gegrepen om de hele ketting in handen te houden? Men behóeft natuurlijk geen

geloof te hechten aan wat de Russen zelf bij herhaling hebben aangekondigd dat zij zullen gaan doen: in dat geval heeft men niets geleerd van de geschiedenis, want het Westen heeft al evenmin geloofd wat Hitler bij herhaling tevoren aankondigde dat hij zou gaan doen.

Natuurlijk gaat het erom de hele ketting bij voorkeur langs vreedzame weg in handen te krijgen. Vandaar dat de Russen al sinds jaar en dag een vredesbeweging bevorderen, die ten dele als mantelorganisatie is geïdentificeerd. Maar wie garandeert ons dat de politieke top, die onder Brezjnef al zo werd beheerst door het militaire apparaat, in de toekomst niet verder militariseert zodra er een nieuwe generatie leiders aan de macht is gekomen? Een generatie, die meer denkt in de lijn van Sidorenko en die bereid is tot het nemen van grote risico's, vooral wanneer hun respect voor de westerse wil en het westerse vermogen zich te verdedigen zo sterk is afgenomen, dat de kosten van zo'n oorlog aanvaardbaar worden geacht?

Als één ding duidelijk moet worden dan is het wel dit, dat *eenzijdige initiatieven* van bv. Nederland tot nucleaire ontwapening helemaal niet behoeven te leiden tot een proces van *tweezijdige ontwapening*. Het is de dwaling van de huidige vredesbeweging dat zij meent dat een supermacht op het continent op ónze militaire zwakte en kwetsbaarheid zal reageren met het verzwakken van eigen posities in militair en politiek opzicht. De ervaring leert ons het tegendeel.

Ik denk dat dr. P. M. E. Volten gelijk heeft als hij in stelling 7 bij zijn recente dissertatie over *Brezhnev's „Peace Programme”* stelt: *Militaire strategie en sovjetologie moeten verplichte vakken worden voor polemologen.*

Literatuur

1. S. van Popta — *Inhalen en voorbijstreven*. Univ. Pers., Rotterdam (1971) 60, 61, 580, 581.
2. A. A. Sidorenko — *The offensive* (Soviet Military Thought series, dl 1*). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1970) 112.

* De *Soviet Military Thought series* wordt uitgegeven onder auspiciën van de U.S. Air Force en bevat de vertalingen van de belangrijkste militaire handboeken van de Sovjet-Unie. Men behoeft dus niet de Russische taal te beheersen om van die boeken kennis te nemen.

3. V. D. Sokolovski — *Soviet military strategy*. Macdonald and Jane's, Londen (1975) 188.
4. V. D. Sokolovski — zie 3, blz. 194; vgl. ook blz. 52 e.v.
5. V. D. Sokolovski — zie 3, blz. 189.
6. J. Schlesinger — in (cit.): J. D. Douglass jr. — *The Soviet theatre nuclear offensive*. U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (1976) 1.
7. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 135.
8. J. D. Douglass jr. — zie 6, blz. 2, 3.
9. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 102, 103.

10. A. A. Grechko — *The armed forces of the Soviet state* (Soviet Military Thought series, dl 11). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1975) 164.
11. S. Bidwell — *World War 3*. Hamlyn Paperbacks (1979) 107.
12. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 66.
13. M. P. Skirdo — *The people, the army, the commander* (Soviet Military Thought series, dl 12). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1970) 20.
14. K. P. Bloema — *De nieuwe Russische strategie*. *Intermediair* (1978) (12) 51.
15. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 112.
16. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 144.
17. V. Ye. Savkin — *The basic principles of operational arts and tactics* (Soviet Military Thought series, dl 2). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1972) 230.
18. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 112.
19. H. C. Pilster — *Friede und Gewalt. Die militärischen Aspekte der sowjetischen Koexistenzpolitik*. Seewald Verlag, Stuttgart (1977) 122.
20. V. D. Sokolovski — zie 3, blz. 293.
21. V. D. Sokolovski — zie 3, blz. 248.
22. V. D. Sokolovski — zie 3, blz. 199.
23. J. D. Douglass jr. — zie 6, blz. 31.
24. J. D. Douglass jr. — zie 6, blz. 83.
25. G. G. Lukava — The military-philosophical ideas of Lenin and Soviet military science, in: A. S. Milovidov en V. G. Kozlov — *The philosophical heritage of V. I. Lenin and problems of contemporary war* (Soviet Military Thought series, dl 5). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1972) 105.
26. P. S. Kutakhov — The conduct of air operations, in *Selected Soviet military writings* (Soviet Military Thought series, dl 11). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (1976) 252, 253.
27. A. S. Milovidov en V. G. Kozlov — zie 25, blz. 199.
28. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 175.
29. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 89.
30. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 91.
31. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 94.
32. J. H. Polk — The North German plain attack scenario: threat or illusion? *Strat. Rev.* (1980) 60 e.v.
33. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 113.
34. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 138.
35. Cit.: J. D. Douglass jr. en A. M. Hoeber — *Soviet strategy for nuclear war* (Hoover Inst. publ. 208) (1979) 91.
36. A. A. Sidorenko — zie 2, blz. 64.
37. M. P. Skirdo — zie 13, blz. 13, 14.
38. L. Gouré — *War survival in Soviet strategy. USSR civil defense*. Center for Advanced International Studies, Univ. of Miami, Miami (1976) 42.
39. L. Brezjnev — in (cit.) 38, blz. 32.
40. J. D. Douglass jr. en A. M. Hoeber — zie 35, blz. 80, 81.
41. M. P. Skirdo — zie 13, blz. 41, 42.
42. H. Bax — Wat bedoelen de Russen met „vrede”? *Elseviers Mag.* (1981)(1)46, 47.
43. V. Zemstov — *Vojennaja Misl* (1969) (7); cit.: J. D. Douglass jr. en A. M. Hoeber — zie 35, blz. 40.
44. M. P. Skirdo — zie 13, blz. 42.
45. *Proceedings* int. conferentie van communistische partijen, Moskou (1969).
46. J. D. Douglass jr. en A. M. Hoeber — zie 35, blz. 41.
47. V. I. Lenin — *Werke*, dl 29, blz. 352.
48. L. Gouré — zie 38, blz. 23.
49. A. S. Milovidov en V. G. Kozlov — zie 25, blz. 127, 128.
50. B. Byely e.a. — *Marxism-leninism on war and the army* (Soviet Military Thought series, dl 2). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1972) 30.
51. M. P. Skirdo — Zie 13, blz. 49, 52.
52. S. N. Kozlov — *The officer's handbook* (Soviet Military Thought series, dl 13). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1971) 86.
53. S. N. Kozlov — zie 52, blz. 97.
54. A. A. Grechko — zie 10, blz. 167.
55. A. A. Grechko — zie 10, blz. 168.
56. A. S. Milovidov en V. G. Kozlov — zie 25, blz. 195.
57. P. T. Yegorov, J. A. Shlyakhov en N. I. Alabin — *Civil defense* (Soviet Military Thought series, dl 10). U.S. Gov. Printing Office, Washington DC (Russ. uitg.: Moskou, 1970 (2e dr.)) 171 e.v.
58. M. Moeradian — in (cit.) 38, blz. 134.
59. L. Gouré — zie 38, blz. 10.
60. L. Gouré — zie 38, blz. 13.
61. L. Gouré — zie 38, blz. 135.
62. L. Gouré — zie 38, blz. 1.
63. P. T. Yegorov e.a. — zie 57, blz. 206, 323 e.v.
64. L. Gouré — zie 38, blz. 193, 194.
65. L. Gouré — zie 38, blz. 195.
66. P. T. Yegorov e.a. — zie 57, blz. 323, 324.
67. C. H. Gelok — Het Sovjetrussische strategische denken. *Mil. Spect.* 149(1980)(10)451.
68. V. I. Lenin — *Werke*, dl 25, blz. 289.

Militaire vormen

M. C. van der Hoog

luitenant-kolonel der cavalerie

Bepaalde samenlevingsverbanden onderscheiden zich soms van andere doordat de leden van een dergelijke groep zich houden aan normen die elders niet, dan wel in mindere mate, worden geëerbiedigd. Zo kent en erkent ook de militaire samenleving van oudsher verscheidene conventies die niet zozeer zijn vastgelegd in geschreven tekst als wel stilwijgend worden aanvaard als de geijkte richtlijnen voor hetgeen men in de omgang met elkaar zou mogen verstaan onder de term „voegzaam”.

In de laatste jaren is het helaas steeds meer usage geworden zulke overgeleverde gebruiken en egards af te wijzen, enkel en alleen omdat men meent die te moeten diskwalificeren als „niet meer van deze tijd”. Herhaaldelijk moet dan echter worden geconstateerd dat de wellevendheid in het onderlinge verkeer ernstig wordt geschaad wanneer beproefde normen werden verworpen zonder daarvoor in de plaats ook maar iets nieuws — laat staan iets béters — te stellen. De overeenkomst moet wel duidelijk zijn: ook weggebruikers zouden ernstige schade lijden indien de bestaande reglementering van hun onderlinge verkeersgedrag zou worden afgeschaft zonder die te vervangen door een andere toepasselijke code.

Het samen verkeren van ouderen en jongeren in verschillende rangen en functies in de militaire organisatie brengt nu eenmaal bijzondere eisen mee. Aan die eisen, herhaaldelijk besproken, gekritiseerd en ontegenzeggelijk ook geëvolueerd, wordt niet altijd de juiste waarde toegekend. Vaak wordt er onvoldoende aandacht aan besteed. Het zou echter niet eerlijk zijn de blaam daarvoor uitsluitend te willen werpen op de jongeren: alle officieren behoren te streven naar die wellevendheid, beschaving en zelfbeheersing die het leven met elkaar veraangenamen. De ouderen dienen daarin de jongere collega's voor te gaan. Niet voor niets moesten immers volgens het oude, vertrouwde Reglement betreffende de

Krijgstucht „...de meerderen ... hunnen minderen met een goed voorbeeld voorgaan”!

Ongetwijfeld is er op dat punt wel het een en ander voor verbetering vatbaar. Waarom zou de meerdere zich zonder meer moeten neerleggen bij een klaarblijkelijke vermindering van de eerbied voor het gezag!? En waarom zou hij genoeg moeten nemen met een respectloze bejegening door degenen boven wie hij is gesteld in èn door de militaire organisatie!? Is er werkelijk geen betere mogelijkheid om zich te kunnen handhaven dan door af te dalen van zijn niveau en zich door iedereen te laten tutoyeren!? En loopt alles echt zoveel beter als een ieder hem bij zijn voornaam mag noemen!?

Het gaat erom voor alles en voortdurend te zijn bedacht op het insluipen, haast onmerkbaar, van misbruiken en nonchalante gewoonten die uiteindelijk een adequaat functioneren van de krijgsmacht in gevaar kunnen brengen. Er *zijn* nu eenmaal bepaalde ondergeschiktheidsverhoudingen. Wie de noodzaak daarvan voor het militaire instrument inziet, èn zich daarnaar gedraagt, verdient eerder een schouderklopje dan — hetzij uit onbegrip, hetzij uit kwaadwilligheid — te worden gebrandmerkt als machtswellusteling, dienstklopper of uitslover, of te worden verguisd met enige andere term uit het voor dergelijke doeleinden schrikbarend uitgebreide vocabularium.

Toch is het bepaald geen zeldzaamheid dat jongere officieren het binnenkomen van hogergeplaatsten in de ruimte waar zij verblijven, negeren zonder op te staan en te groeten: wie het onjuiste daarvan inziet, onderdrukt veelal zijn neiging tot correct handelen uit vrees voor de reacties van zijn collega's. En al evenmin behoort het tot de uitzonderingen dat een officier een of beide handen in de zak houdt terwijl hij met een meerdere praat. Het behoeft geen nader betoog dat in dergelijke situaties de fout bij béiden ligt: bij de meerdere omdat hij nalaat de jongere duidelijk te maken dat diens houding in strijd is met

de *goede* vormen, en bij de jongere al evenzeer omdat hij kennelijk niet aanvoelt wat „welvoeglijk” is, en wat „min voegzaam”.

Wie zich verdiept in het onderwerp Militaire vormen, zal ervaren dat het daarbij dikwijls gaat om ogenschijnlijke kleinigheden. Die vallen desalniettemin óók onder de gemeenschappelijke noemer die het Reglement betreffende de Krijgstucht bedoelde met „de schijnbaar nietige zaken, de militaire dienst betreffende” waarin „regelmaat en orde” dienen te worden gehandhaafd. Het zijn immers juist deze kleinigheden die — essentieel als zij zijn voor de goede toon in de omgang met elkaar, onder erkenning van een ieders verantwoordelijkheid — in hoge mate bepalend zijn voor de *couleur locale* in, en de *standing* van, het officierscorps.

Het valt niet te ontkennen dat er vele oorzaken zijn die kunnen leiden tot het teloorgaan van zulke goede vormen. Daartoe moet ook worden gerekend de lauwe onverschilligheid van verscheidene functionarissen die de cultuur der vormen

ten onrechte aanzien voor een vormencultus, en die de vormelijkheid menen te moeten afwijzen omdat zij die verwarren met formalisme. Toch moet worden beseft dat de goede vormen zonder enige twijfel een positieve bijdrage leveren tot een prettige samenwerking in de dienstuitoefening, tot een verantwoorde kameraadschappelijke omgang van personen van verschillende rang, tot een gezonde discipline, en bijgevolg tot het efficiënt functioneren van de organisatie als geheel. Wie dan ook blijk geeft die goede vormen in acht te willen nemen als reverentie tegenover zijn collega's, en die daartoe de nodige aandacht wenst te besteden aan onderwerpen als wellevendheid, voorstellen, bezoeken, kleding, verloving en huwelijk, mess of kantine, maaltijden, en dergelijke, die doet dat níet als een uiting van een ziekelijke relikwieënverering die hem noopt tot het in stand houden van een overleefd ritueel, maar bewijst metterdaad hoe waardevol de erfenis moet worden geacht die door voorgaande generaties aan onze hoede werd toevertrouwd.

MS
150

Reünie 5e Groep Geleide Wapens

Op 1 september a.s. bestaat de 5e Groep Geleide Wapens 15 jaar. Ter gelegenheid daarvan zal in het weekeinde van 4 tot en met 6 september 1981 op het Groepslegeringskamp te Stolzenau (BRD) een reünie worden georganiseerd met als hoogtepunt een feestavond op zaterdag 5 september, waaraan al het burger- en militair personeel dat werkzaam is geweest bij 5 GGW kan deelnemen.

Men wordt verzocht zich zo spoedig mogelijk, doch *uiterlijk vóór 1 augustus a.s.*, aan te melden bij:

elnt G. M. Bergsma, 5e Groep Geleide Wapens, NAPO 898, 3509 VP Utrecht Veldpost (tel. (05761) 10 51 tst 310), óf

aoo J. Nooten, Vliegbasis Gilze-Rijen, Postbus 49, 5120 AA Rijen (tel. (01615) 18 51 tst 2018).

Sinaï 14 oktober 1973: de dag van de ommekeer

Th. G. Woltjer

sergeant-majoor instructeur

Acht dagen na het uitbreken van de Vierde Arabisch-Israëliëse Oorlog, door de Arabieren de Ramadanoorlog en door de Israëli's ook wel de Jom-Kippoeroorlog genoemd, vond de ommekeer plaats en ging het initiatief, aan het zuidelijke front, definitief over naar de Israëli's. Definitief, omdat eigenlijk al op de derde dag na het uitbreken van de gevechten duidelijk werd dat de Egyptische strijdkrachten hun doelstellingen kennelijk niet hadden bereikt.

Op 6 oktober om 1400 uur overschreden Egyptische strijdkrachten, na een zeer intensieve inleidende artilleriebeschieting, het Suezkanaal over een lengte van ca. 160 km. Gelijktijdig openden Syrische strijdkrachten een offensief op de hoogvlakte van Golan. Het Arabische offensief kwam voor de Israëliëse strijdkrachten te velde als een volslagen verrassing, hetgeen als het grootste Arabische succes van de gehele oorlog kan worden aangemerkt. Wel hadden Israëliëse commandanten te velde enkele uren voor het uitbreken van de vijandelikheden opdracht gekregen voor het nemen van verhoogde paraatheidsmaatregelen.

Pas in de nacht van 5 op 6 oktober was het Hoofd van de Israëliëse Militaire Inlichtingendienst ervan overtuigd dat Egypte en Syrië op zaterdag 6 oktober om 1800 uur een oorlog zouden beginnen. Achteraf bleek zelfs het tijdstip niet juist te zijn. Het maximaal uitbuiten van de strategische en de tactische verrassing maakte het de Egyptische strijdkrachten mogelijk met relatief geringe verliezen het Suezkanaal te overschrijden, een operatie die overigens op briljante wijze werd uitgevoerd.

Doelstellingen

Uit verhoren van krijgsgevangenen Egyptische of-

ficiëren, alsmede uit de bestudering van door Israël buitgemaakte documenten is komen vast te staan welke doelen de Egyptenaren zich hadden gesteld. De documenten waren voornamelijk afkomstig uit de commandoposten van 3 Lr alsmede uit die van ten minste twee tot 3 Lr behorende divisiecommandoposten, die in de loop van de oorlog door Israëliëse strijdkrachten op de westelijke oever van het Suezkanaal onder de voet werden gelopen.

Het Egyptische oorlogsplan bestond uit drie fasen.

– De eerste fase was het overschrijden van het Suezkanaal en het vormen van een serie bruggehoofden met een diepte van tien tot twaalf kilometer.

– De tweede fase omvatte het veilig stellen van een operationele basis, waarbij de Israëliëse (pantser)tegenaanvallen zouden doodlopen op een muur van antitankwapens. Gelijktijdig zouden de afzonderlijke bruggehoofden worden samengevoegd tot een aaneengesloten front.

– De derde fase ten slotte bestond uit de penetratie en de verovering van de operationele doelen, gelegen op ca. 100 km ten oosten van het Suezkanaal, inclusief de strategisch belangrijke bergpassen.

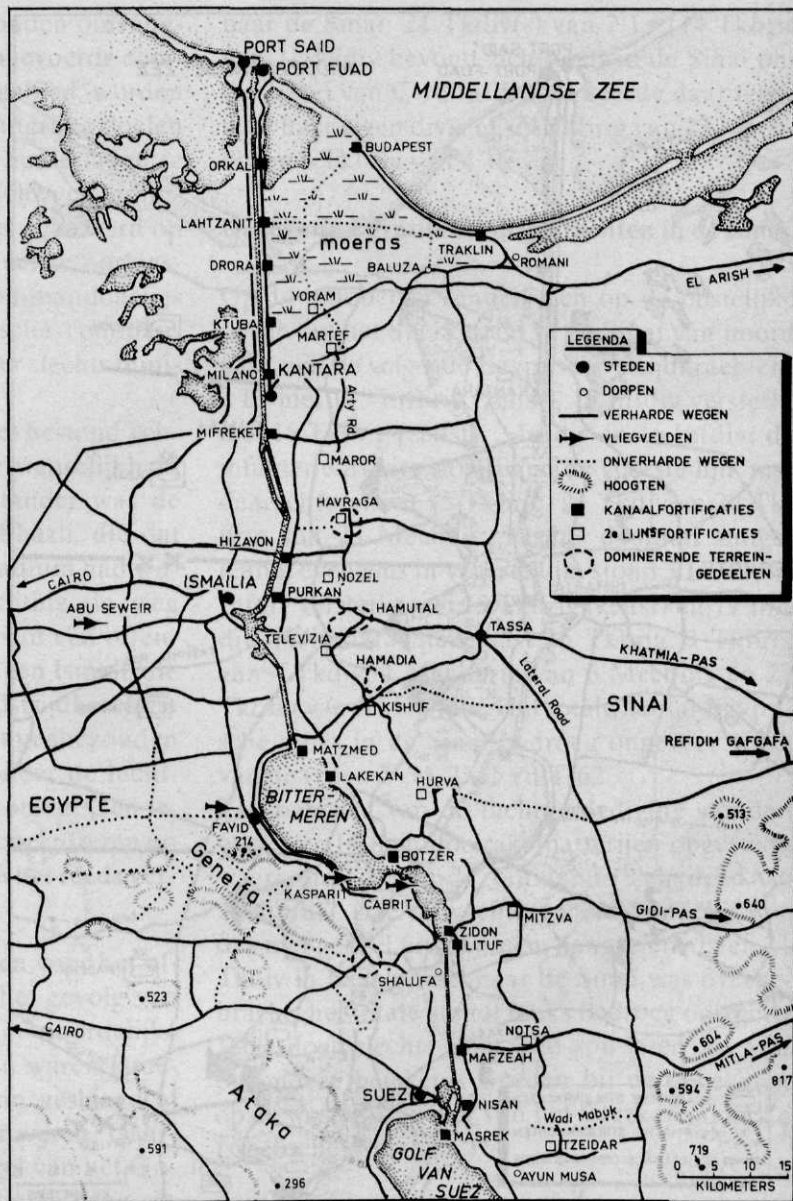
Uitvoering*

Over het algemeen kwam het Egyptische bruggehoofd op de oostelijke oever slechts tot een diepte van 5 à 6 km, met uitzondering van het vak van 3 Lr waar op enkele plaatsen een diepte van ongeveer 10 km werd bereikt.

Israëliëse tegenaanvallen, uitgevoerd door afzonderlijke tankpelotons en compagnieën (eska-

* Gebezigde onderdeelaanduidingen zijn gerelateerd aan de in 1973 nog bestaande Egyptische organisatie naar Russisch model.

Het zuidelijk front op 14 oktober 1973

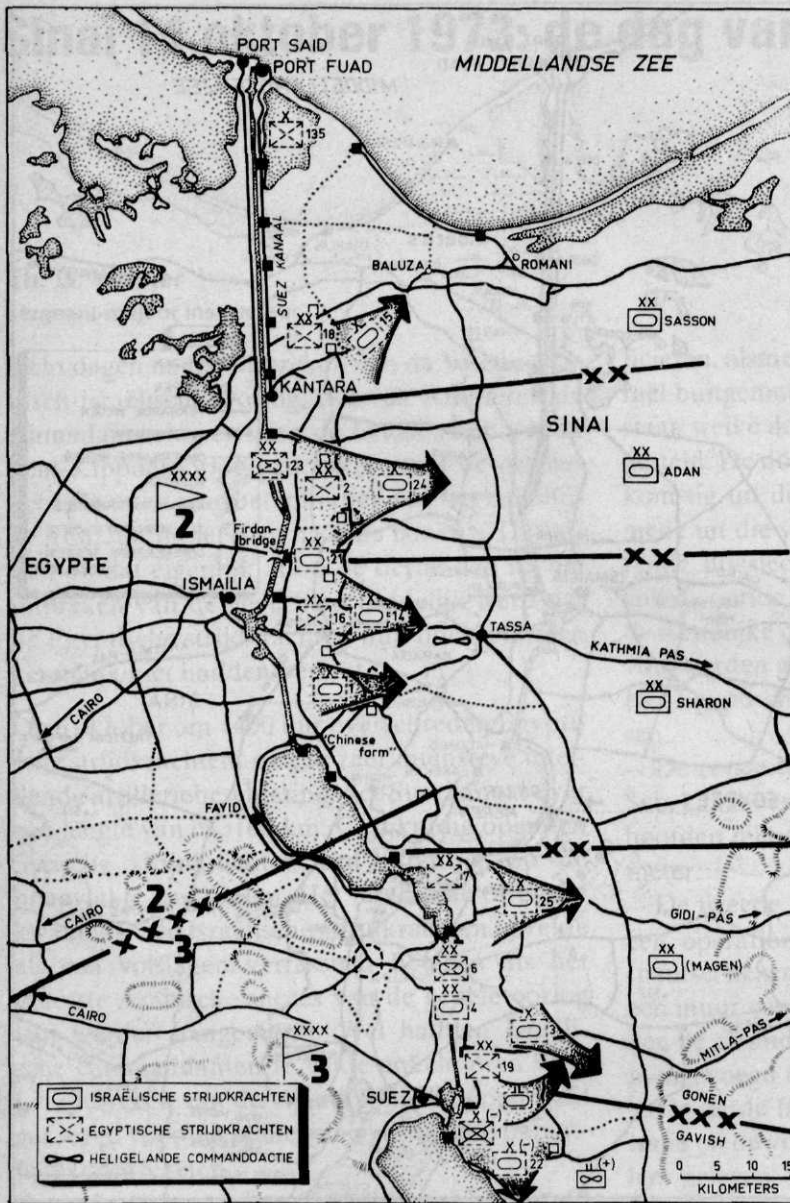
drons) leden zware verliezen op 6 en 7 oktober, en Israëlische tegenaanvallen van enige omvang op 8 en 9 oktober waren over het algemeen slecht, overhaast of in het geheel niet gecoördineerd en liepen inderdaad veelal dood op een muur van antitankwapens, waaronder de RPG-7 en de draadgeleide antitankkraketten van het type Sagger. Wat de Israëli's in dat stadium van de oorlog ontbeerden, was begeleidende/steunende gemechaniseerde infanterie en voldoende artillerie- en mortiersteun, alsmede een tactiek gericht op het bestrijden van antitankwapens.

Aan Israëlische zijde werden gedurende de eer-

ste vier dagen van de oorlog zware verliezen geleden aan mensen en materieel. De tegenaanvallen hadden echter één voordeel gehad: zij ontnamen de tegenstander de mogelijkheid zijn bruggehoofd uit te breiden tot de beoogde diepte van tien tot twaalf kilometer.

Tussen 10 en 12 oktober vonden over de gehele lengte van het front artillerieduels plaats alsmede pogingen van beide partijen, met wisselend succes, plaatselijk hun posities te verbeteren. Ook werden aan beide kanten uit het achtergebied versterkingen aangevoerd.

Het Israëlische militaire opperbevel verwachtte

Het Egyptische offensief van 14 oktober 1973

op of omstreeks 13 oktober een Egyptisch offensief, gericht op de vermeerstering van de strategisch belangrijke bergpassen, die toegang geven tot Centraal-Sinaï met ideale ontplooiingsmogelijkheden; daarop anticiperende waren reeds gedurende enkele dagen de nodige voorbereidingen getroffen.

Volgens de Israëli's zou het Egyptische offensief naar verwachting worden uitgevoerd in twee hoofdrichtingen. Uit het vak van 2 Lr zou het worden geopend door 21 Tkdiv, gevolgd door 23 Mechdiv, met in het noorden van de sector mogelijk een afleidingsaanval, uitgevoerd door 15

Tkbrig (zelfst) in de richting van Baluza en Romani.

Uit het gebied van 3 Lr zou het offensief worden geopend door 4 Tkdiv, gevolgd door 6 Mechdiv, met mogelijk een afleidingsaanval in zuidelijke richting langs de Golf van Suez door elementen van 19 Infdiv.

Naar Israëli's schattingen zouden de Egyptenaren voor elk van de twee hoofdrichtingen ongeveer 750 tanks concentreren, die na een doorbraak door de bergpassen nabij Refidim (Bir Gifgafa) elkaar zouden ontmoeten om van daaruit dieper in de Sinaï te penetreren. Voorafgaan-

de aan en tijdens het offensief zouden omvangrijke aantallen per helikopter aangevoerde commando-eenheden in het achtergebied worden ingezet met het doel tactisch belangrijke doelen aan te vallen en te bezetten en hinderlagen te leggen voor aan te voeren Israëlische versterkingen. Deze laatste verwachting was gebaseerd op ervaringen opgedaan tijdens de eerste oorlogsdagen toen ook op grote schaal commandoacties werden uitgevoerd door Egyptische commando's; het succes daarvan was echter slechts minimaal geweest.

Binnen het Egyptische opperbevel bestond echter geen eensgezindheid over de wenselijkheid van een nieuw offensief. Voorstander was de chef van de generale staf, lgen Shazli, die dat overigens al in een veel vroeger stadium had willen uitvoeren, met als hoofdrichting de weg Kantara-El Arish. Tegenstander van een offensief was de minister van defensie, gen Ismail, die vreesde dat de Egyptische landstrijdkrachten een prooi voor de Israëlische luchtmacht zouden worden op het moment dat zij onder de luchtverdedigingsparaplu uit zouden komen. Gen Ismail wenste zich daarentegen te concentreren op het consolideren en behouden van het reeds veroverde gebied.

Dat uiteindelijk toch werd gekozen voor het offensief was echter voornamelijk het gevolg van zware druk door Syrië. Aan het noordelijke front op de hoogvlakte van Golan waren Israëlische strijdkrachten namelijk erin geslaagd al het verloren gegane terrein te heroveren. Daarna waren zij in het noordelijke deel van het Golanfront door de Syrische verdediging heen gebroken en de buitenwijken van Damascus lagen reeds binnen het bereik van hun zware artillerie. Teneinde nu de druk op het Syrische front te verminderen, deed president Assad een hartschoktelijk beroep op president Sadat, een nieuw offensief te openen.

In de loop van 12 oktober werden in de sectoren van 2 en 3 Lr ruimtes vrijgemaakt om voor het offensief voorbestemde eenheden, die op dat moment nog overwegend op de westelijke oever van het Suezkanaal verbleven, te kunnen opnemen.

In de nacht van 12 op 13 oktober verplaatsten de volgende eenheden zich van de westelijke oever

naar de Sinaï: 21 Tkdiv(-) van 2 Lr (14 Tkbrig van 21 Tkdiv bevond zich reeds in de Sinaï onder bevel van C-16 Infdiv, en keerde daar terug naar haar eigen divisie), 24 Tkbrig van 23 Mechdiv en 3 Tkbrig van 4 Tkdiv.

Dislocatie Egyptische strijdkrachten in de Sinaï

Op 14 oktober bevonden zich op de oostelijke oever van het Suezkanaal in de Sinaï van noord naar zuid de volgende Egyptische strijdkrachten: 2 Lr met 135 Infbrig (zelfst), 18 Infdiv versterkt met 15 Tkbrig (zelfst), 2 Infdiv en 16 Infdiv; de infanteriedivisies stonden in de voorste lijn, met daarachter naast 15 Tkbrig, 21 Tkdiv en 24 Tkbrig van 23 Mechdiv. Rechts daaraan aangeleund, eveneens in voorste lijn, stond 3 Lr, met 7 Infdiv versterkt met 25 Tkbrig (zelfst) en 19 Infdiv, met daarachter naast 25 Tkbrig, 3 Tkbrig van 4 Tkdiv, 1 Mechbrig van 6 Mechdiv en 22 Tkbrig van 6 Mechdiv. Het totale aantal Egyptische tanks in de Sinaï bedroeg ongeveer 1000, van de typen T-54, T-55 en T-62.

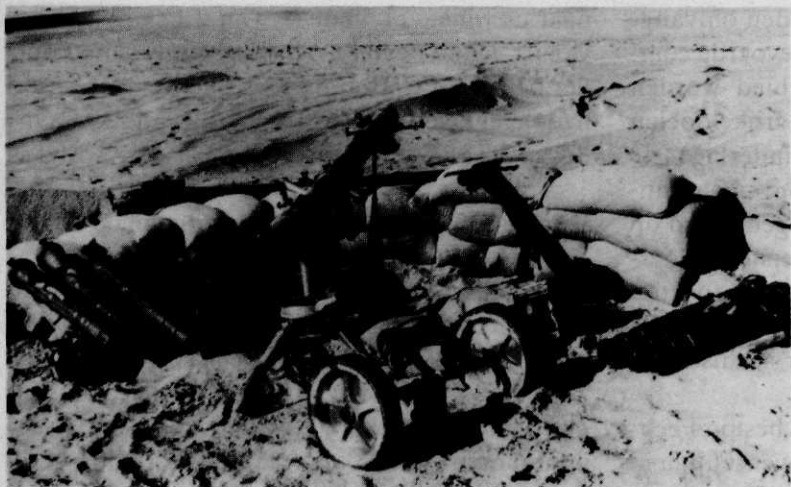
Ten behoeve van de luchtverdediging stonden ongeveer 14 luchtdoelraketbatterijen opgesteld, waaronder de SA-2 „Guideline” en de SA-6 „Gainful”. (De verwachting van de Israëli's was dus niet geheel uitgekomen, aangezien alleen 21 Tkdiv in haar geheel naar de Sinaï was overgebracht; het totale aantal tanks bedroeg ook geen 1500, doch slechts 1000. Dat zou later nog van bijzondere betekenis worden bij de gevechten op de westelijke oever van het Suezkanaal na de Israëlische oversteek.)

Dislocatie Israëlische strijdkrachten in de kanaalsector

Tegenover de Egyptische strijdkrachten bevonden zich op 14 oktober, van noord naar zuid, de volgende Israëlische eenheden.

— De divisie Sasson (bgen Sasson), bestaande uit een Painfbrig met ongeveer 50 Super Sherman-tanks en een tankbataljon onder bevel, met ongeveer 20 Centurions afkomstig van de divisie Adan.

— De divisie Adan (genmaj Adan) met drie pantserbrigades. Op 12 oktober had gen Adan tijdelijk nog een vierde pantserbrigade onder

Egyptische antitankopstelling met 82 mm tlv

bevel gekregen, bestaande uit ca. 75 T-54/55 tanks die in 1967 waren buitgemaakt. Deze brigade had op 12 oktober de posities aan de vrw overgenomen, waarop gen Adan zijn drie pantserbrigades uit de voorste lijn had teruggenomen met de opdracht zich voor te bereiden op een eventuele oversteek over het Suezkanaal.

– De divisie Sharon (genmaj Sharon), met drie pantserbrigades, waarvan een in algemene reserve ter beschikking van de C van het Zuidelijke Commando, genmaj Gonen.

– De divisie Magen (genmaj Magen) met drie kleine pantserbrigades alsmede een parachutisteneenheid.

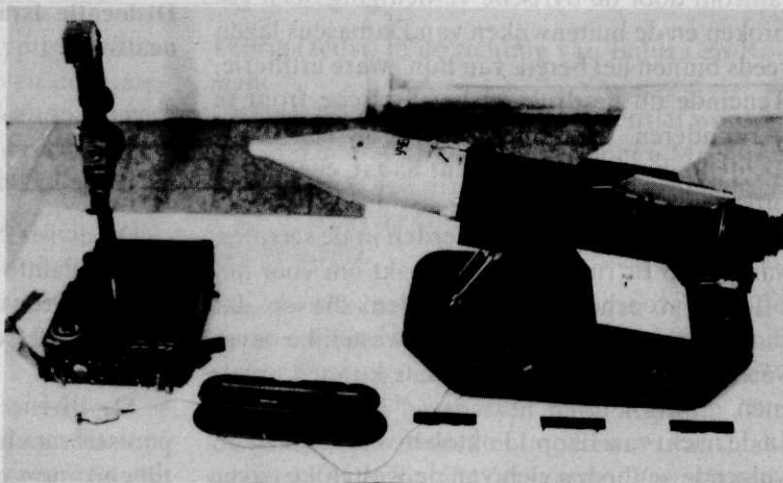
– In het uiterste zuiden van de kanaalsector werd de weg naar Aboe-Rodeis verdedigd door een parachutisteneenheid, vermoedelijk ter sterkte van een bataljon, versterkt met een kleine tankeenheid en gesteund door 81 mm en 120 mm mortieren.

Het totale aantal Israëliëse tanks in het gebied bedroeg ongeveer 750 van de typen Super Sherman, M-48, M-60, Centurion, T-54 en T-55. De T-54/55-tanks waren voor het grootste deel voorzien van een 105 mm kanon.

Het Egyptische offensief

Op 14 oktober 1973 te 0620 uur begon het Egyptische offensief met een zware inleidende artilleriebeschieting over de gehele lengte van het front. Vrijwel gelijktijdig werden door tactische luchtstrijdkrachten, in bescheiden omvang, aanvallen uitgevoerd op tactisch belangrijke doelen waaronder commandoposten, artillerieopstellingen en logistieke verzorgingspunten. Te omstreeks 0630 uur zetten de aanvallende tank- en mechinfeenheden zich in beweging.

Het verloop van het offensief zal afzonderlijk, per sector, worden weergegeven.

Draadgeleid antitank-raketsysteem Sagger

De Kantarasector

In deze, noordelijke, sector werd het offensief geopend door 15 Tkbrig met ruim 60 T-62 tanks en begeleidende gemechaniseerde infanterie. De opdracht van de brigade was de Israëlische posities bij Baluza en Romani aan te vallen en te veroveren, en de weg naar Tassa af te sluiten teneinde de aanvoer van Israëlische versterkingen langs die route te verhinderen. Twee kleinere formaties gingen enkele kilometers zuidelijk

geopend door 24 Tkbrig van 23 Mechdiv. Doel van deze aanval was in de eerste fase een Israëlische fortificatie, Havraga, deel uitmakende van een serie tweede-lijnsversterkingen als onderdeel van de zogenaamde Bar-Lev-linie, om daarna de aanval voort te zetten naar Tassa.

De verdediging van de Firdansector werd gevoerd door de uit T-54/55 tanks bestaande pantserbrigade Gonen (kol Gonen), die tijdelijk onder bevel was gesteld van genmaj Adan. Aangezien gen Adan zijn drie organieke pantserbriga-

Het slachtoffer van een Arabische luchtaanval, 175 mm M-107

ker, parallel aan 15 Tkbrig, gelijktijdig in de aanval met dezelfde opdracht.

De verdediging in deze sector werd gevoerd door de painbrig van de divisie Sasson. De verdedigers lieten de aanvallende tanks, gevolgd door de infanterie naderen tot ongeveer 1000 m, waarop het vuur werd geopend. Toen om 0845 uur de commandant van 15 Tkbrig de opdracht gaf terug te trekken, bleven er ruim 30 T-62 tanks op het gevechtveld achter. De Israël's verloren in deze sector drie tanks; twee reden er in een eigen mijneveld en een werd getroffen door een Sagger-raket. In deze sector werd die dag geen nieuwe aanvalspoging meer ondernomen. Wel werd de volgende dag nog een aanval uitgevoerd, doch ook die poging bleef zonder succes.

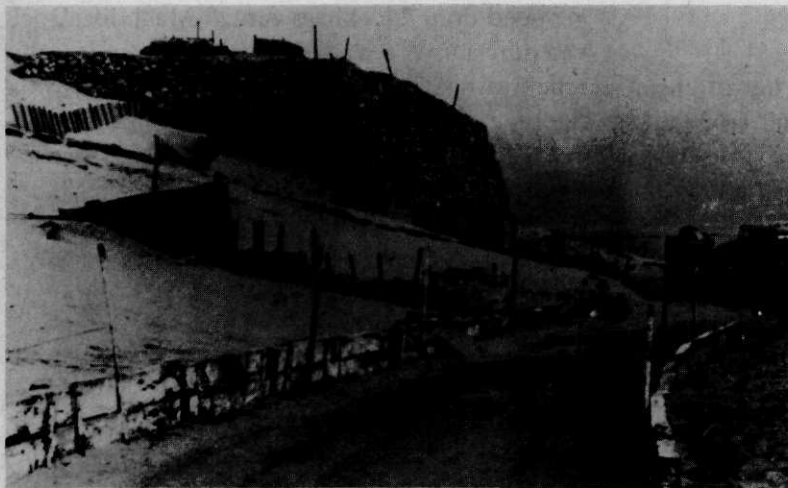
De Firdansector

In de Firdansector werd om 0630 uur de aanval

des uit de voorste lijn had genomen om zich daarmee voor te bereiden op een oversteek over het Suezkanaal, had hij het directe commando over de divisiesector opgedragen aan zijn plaatsvervanger, bgen Tamari, die daartoe een voorwaartse commandopost had ingericht bij de brigade Gonen.

Ongeveer een half uur nadat de Egyptenaren de aanval hadden ingezet, kreeg gen Adan opdracht onmiddellijk een van zijn drie pantserbrigades naar de vrw te zenden ter versterking van de brigade Gonen. De overige twee brigades dienden zich gereed te houden als algemene reserve. Van een van deze twee brigades werd later in de morgen, omdat in deze sector zwaar werd gevochten, nog een tankbataljon onder bevel gesteld van gen Tamari.

Van de brigade Gonen, die geen enkele gevechtservaring had, werden 15 tanks getroffen en voor korte of langere tijd buiten gevecht gesteld. Door een treffer in de toren van zijn tank raakte

Tweede-lijnsfortificatie, deel van de Bar-Lev-linie

ook de brigadecommandant gewond; hij kon echter het gevecht blijven voortzetten.

De eerste aanvalspoging werd afgeslagen, hoewel de Israëli's wel enig terrein moesten prijsgeven. Nadat de eerste aanval niet het beoogde succes had opgeleverd, werd om 0930 uur een tweede gewaagd. Tegen het middaguur bleek ook deze poging te zijn mislukt en gaf de Egyptische commandant het bevel tot de terugtocht. Bij het weer innemen van de oude posities die de Israëli's tijdens de eerste aanvalspoging hadden moeten prijsgeven, bleek echter dat Egyptische infanterie zich rond het steunpunt Havraga had genesteld, dat nu door de brigade Gonen moest worden heroverd.

De Egyptenaren verloren in deze sector ruim 40 tanks. Tegen het einde van de dag werd de brigade Gonen, alsmede de sector, onder bevel gesteld van gen Sasson, terwijl de divisie Adan voortging met zich voor te bereiden op de oversteek over het Suezkanaal.

De Ismaïliasector

In deze sector, die werd verdedigd door de divisie Sharon met twee pantserbrigades (kolonels Amnon Reshev en Haim Erez) in voorste lijn en een pantserbrigade (kol Tuvia Raviv) in reserve, werd de aanval uitgevoerd door twee Egyptische tankbrigades van 21 Tkdiv: 14 Tkbrig had de opdracht een aanval uit te voeren langs de weg Ismaïlia-Tassa, met daarin het door de Israëli's beheerste dominerende terreingedeelte met de codenaam Hamutal, en ten zuiden daarvan had

1 Tkbrig de opdracht het dominerende terreingedeelte met de codenaam Hamadia te nemen. Beide brigades moesten daarna via Tassa doorstoten naar de Khatmia-pas.

De beide Israëli'se brigades in voorste lijn lieten de aanvallende Egyptische tanks en gemechaniseerde infanterie naderen tot ongeveer 1000 m. Het vuur werd geopend toen de Egyptische tanks en gepantserde personeelsvoertuigen in het open terrein een ideaal doel vormden voor de rompedekt opgestelde Israëli'se tanks. Kort na 0900 uur trokken de restanten van de twee Egyptische brigades zich terug, tientallen tanks en APC's achterlatende.

Op uitdrukkelijk advies van de commandanten van 16 Infdiv (bgen Hafez) en 21 Tkdiv (bgen Oraby) besloot C-2 Lr (genmaj Mamoun) omstreeks het middaguur de aanval te hervatten met de restanten van 1 en 14 Tkbrig, aangevuld met elementen van 16 Infdiv. Ook deze poging mislukte echter. (NB. Bgen Hafez werd in maart 1981 benoemd tot chef van de generale staf van de Egyptische strijdkrachten.)

In de omgeving van Tassa werd op 14 oktober een luchtlandingsoperatie met helikopters uitgevoerd door een honderdtal Egyptische commando's. Deze eenheid werd echter snel vernietigd door elementen van de brigade Tuvia, die zich nabij Tassa in reserve bevond. In tegenstelling tot de Israëli'se verwachting was dat de enige commando-operatie achter de Israëli'se linies op die dag.

In totaal verloren de Egyptenaren in deze sector

ruim 100 tanks alsmede een omvangrijk aantal gepantserde personeelsvoertuigen.

De Egyptische C-2 Lr genmaj Mamoun kreeg op diezelfde dag een hartaanval en moest worden vervangen door genmaj Khalil.

Bittermerensector

In de sector van 3 Lr werden drie aanvallen uitgevoerd met twee zwaartepunten gericht op de Gidi- en de Mitla-pas. In het noorden werd de aanval geopend door 25 Tkbrig (zelfst) met ruim 100 T-62 tanks, uit het vak van 7 Infdiv. De brigade had als opdracht een doorbraak te forceren naar en door de Gidi-pas.

een flank; de brigade verloor in die beide pogingen samen ongeveer 15 tanks.

Suezsector

Uit het vak van 19 Infdiv werd een aanval uitgevoerd door 3 Tkbrig van 4 Tkdiv met ongeveer 100 T-55 tanks en versterkt met een tankbataljon van 6 Mechdiv. De overige brigades van 4 Tkdiv bevonden zich nog op de westelijke oever van het Suezkanaal, gereed om op de kortst mogelijke termijn naar de Sinai te verplaatsen, hetgeen echter niet meer zou gebeuren.

De sector werd verdedigd door een pantserbrigade van de divisie Magen onder bevel van kol

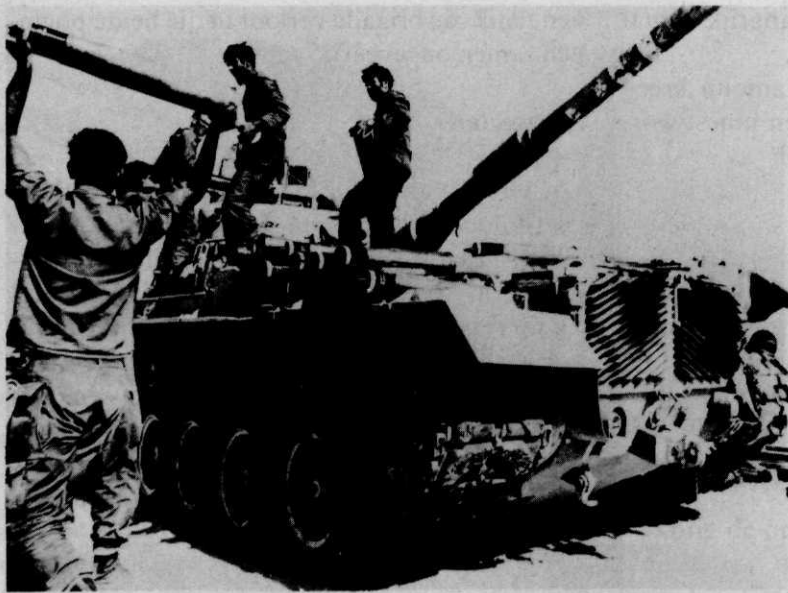
Israëliische T-54/55 tanks met 105 mm kanon

De toegang daarheen werd verdedigd door een pantserbrigade van de divisie Magen (genmaj Kalman Magen) onder bevel van kol Avraham Barom. Door 25 Tkbrig werden twee pogingen ondernomen. De eerste, frontale, aanval liep om ongeveer 0800 uur al vast en om 1200 uur werd een tweede aanvalspoging ondernomen over

Dan Shomron, aangevuld met een parachutisten-eenheid. Kol Shomrom had een deel van zijn brigade geëchelonneerd in een V-formatie, aan weerszijden van de Wadi Mabouk die als de waarschijnlijkste naderingsweg voor de Egyptenaren werd beschouwd. Hoewel de aanvallers hier ogenschijnlijk enige terreinwinst boekten,

Een getroffen Egyptische T-54/55 tank

Munitiebevoorrading voor een M-48 tank tijdens een gevechtspauze

liepen zij in de perfect opgezette hinderlaag. In sommige gevallen lieten de Israëli's daarbij de Egyptische tanks naderen tot minder dan 500 m. Een gelijktijdig door het tankbataljon van 22 Tkbrig van 6 Mechdiv uitgevoerde flankaanval over het zuiden werd tijdig onderkend en verijdeld.

De Egyptenaren verloren in deze sector ongeveer 60 T-55 tanks.

De Ayun-Musasector

Als afleidingsmanoeuvre werd door elementen van twee Egyptische brigades een aanval uit het vak van 19 Infdiv uitgevoerd in zuidelijke richting met het doel de weg langs de Golf van Suez te openen. Aan deze aanval werd deelgenomen door 22 Tkbrig(-) van 6 Mechdiv en elementen van 1 Mechbrig van 6 Mechdiv.

De verdediging werd daar gevoerd door een parachutistenbataljon, versterkt met een tankeenheden, vermoedelijk ter sterkte van een compagnie (eskadron), en gesteund door 81 en 120 mm mortieren.

De aanvallers zagen aanvankelijk kans bijna 20 km op te rukken, tot zij in een gecombineerde operatie van Israëli's land- en luchtstrijdkrachten tot staan werden gebracht en met zware verliezen werden teruggeslagen. In deze sector verloren de Egyptenaren ongeveer 45 tanks.

Nabeschouwing

Aan het einde van de dag bleek het Egyptische offensief totaal te zijn mislukt; dat kostte de aanvallers ruim 250 tanks alsmede een groot aantal gepantserde personeelsvoertuigen.

De Israëli's verloren 40 tanks, die echter op zes

Egyptische T-54/55 tank met afgeschoten koepel

na alle konden worden gerepareerd. Het verschil in verloren gegane tanks is niet zo vreemd als men bedenkt dat de Israëli's duidelijk in het voordeel waren: zij voerden namelijk hun verdediging uit voorbereide posities met veelal rompedekte opstellingen. Dat de Israëli's de terugtrekkende Egyptenaren niet hebben achtervolgd, heeft vermoedelijk voornamelijk als oorzaak dat zij wisten spoedig na het inzetten van de achtervolging binnen het schootsbereik te zullen komen van een hechte verdediging van het Egyptische bruggehoofd, gevormd door vijf infanteriedivisies. Een achtervolging over een breed front zou verder hun eigen plannen door kruisen, die erop waren gericht de tegenaanval in te zetten op de scheidingslijn tussen 2 en 3 Lr, met daarna een overschrijding van het Suezkanaal.

Dat het Egyptische offensief faalde, kwam vrijwel uitsluitend doordat zeven à acht brigades over een frontbreedte van circa 160 km elk afzonderlijk een aanval uitvoerden: in wezen een versnippering van de beschikbare krachten. Hun kansen zouden aanmerkelijk beter zijn ge-

weest indien zij zich met tien à twaalf brigades uitsluitend zouden hebben gericht op de verovering van de Gidi- en de Mitla-pas, en op dat zwaartepunt voor een maximale concentratie hadden gezorgd.

Sedert het uitbreken van de oorlog hadden de Israëli's hun tactiek en organisatie aangepast aan de gewijzigde omstandigheden, en onder meer op ruime schaal gemechaniseerde infanterie toegevoegd aan de, voordien vrijwel uitsluitend uit tanks bestaande, pantserbrigades.

Op 15 oktober om 1700 uur zetten de Israëli's hun tegenaanval in. In een, aan mensen en materieel, kostbare operatie werd een doorbraak geforceerd tussen 2 en 3 Lr waarbij onmiddellijk ten noorden van de Grote Bittermeren, bij de fortificatie Matzmed, het Suezkanaal werd overgestoken.

De drie Israëli'se bruggen die in de daarop volgende dagen over het Suezkanaal werden geslagen, lagen echter tot het einde van de oorlog, 24 oktober, binnen het bereik van de Egyptische artillerie.

Literatuur

A. Adan — *On the banks of the Suez*. Edanim Publishers, Jeruzalem (1979)232.

T. N. Dupuy — *Elusive victory, the Arab-Israeli wars 1947-1974*. Macdonald and Jane's, Londen (1978)485.

A. Badri, M. Magdoub en A. Zohdy — *The Ramadan war 1973*. Hippocrene Books Inc., New York (1978)95.

M. Heikal — *The road to Ramadan*. William Collins Sons & Co Ltd., Glasgow (1975)224.

D. Eshel — *Born in Battle Mag.* (1979)(7)21;(1980)(8)32.

MS
150

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Samarinda 1942, de rivervloot van een landmachtkapitein

J. J. Nortier

kolonel der infanterie b.d.

Samarinda, voor de oorlog een stadje van circa 11.000 inwoners waarvan 270 Nederlanders, lag voor het grootste deel op de noordoever van de Mahakam of Koetai (afb. 1).^{*} Deze rivier, een der grootste van Borneo (nu Kalimantan), ontspringt in het gebergte op de grens van Serawak en vormt nog steeds de belangrijkste toegangsweg tot het binnenland. De uitgestrekte delta heeft vier bevaarbare armen. De voornaamste is de Ma (Moeara) Bajor, bij vloed bruikbaar voor schepen met een diepgang van 4,50 meter. In verband met de bochtige vaargeul moest de lengte van de vaartuigen beperkt blijven tot ongeveer 90 meter. De Ma Pagah was bevaarbaar voor schepen tot 3000 à 4000 ton, de Ma Berau en de Ma Djawa waren toegankelijk voor boten van respectievelijk 600 en 400 ton; de Ma Bapakai

kon slechts door kleine kustvaartuigen worden gebruikt. De Soengai Dondang (Doendang), een zijarm van de Ma Djawa, was over ongeveer 11 km bevaarbaar voor schepen met een diepgang van 4 meter. De Mahakamrivier had tot Loateboe, ten noorden van Tenggarong, een breedte van 300 tot 1100 meter en een diepte van 7 meter. Samarinda was van belang door de olievelden van de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM) ten noorden en ten zuiden van de rivier. Het boorterrein Louise (Sanga Sanga) leverde een grote hoeveelheid olie voor de raffinaderijen van Balikpapan. De olieproducten gingen door een pijpleiding van Sanga Sanga via Sambodja naar Balikpapan. In de omgeving van Loakoeloe werd door de Oost Borneo Maatschappij (OBM) steenkool van mindere kwaliteit gedolven (zie afb. 2).

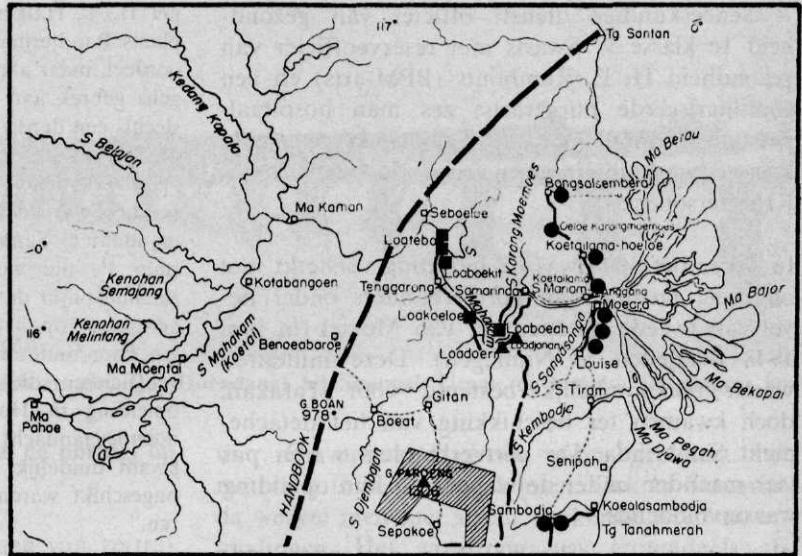
De stad vormde het bestuurscentrum voor het oostelijke deel van Borneo. Hier bevond zich de

^{*} De afbeeldingen 1, 2 en 4 t/m 7 zijn ontleend aan: Terrain Handbook 62, Allied Geographical Section, SWPA, 12 maart 1945.

Afb. 1 Samarinda voor de oorlog, gezien uit oostelijke richting

Afb. 2 Natuurlijke hulpbronnen in de omgeving van Samarinda; cirkels zijn olievelden, de driehoeken ijzermijnen, vierkanten steenkolenwinning en het gearceerde gebied leverde hout

standplaats van de assistent-resident. In 1941 werd deze functie vervuld door C. J. Seegeler. In februari 1942 werd hij, met vele anderen, door de Japanners vermoord.

Sterkte en taak van het garnizoen

Het detachement Samarinda behoorde tot het Garnizoensbataljon van de Zuider- en Oosterafdeling van Borneo, waarvan de staf zich te Bandjermasin bevond. Detachementscommandant was kapitein G. A. C. Monteiro. De sterkte bedroeg een compagnie met een aantal steunende wapens, totaal 350 tot 400 man. Het KNIL in de Buitengewesten dacht niet in eenheden ter grootte van compagnieën of zelfs pelotons. Het officiële verslag van kapitein Monteiro (SK 7/21, Sectie Militaire Geschiedenis KL) noemt geen totale sterkte en drukt zich uit in groepen.

De organisatie was als volgt.

- Een kleine staf met als toegevoegd officier eerste luitenant J. P. Scheltens.
- Infanterie: 23 karabijnmitrailleurgroepen elk van maximaal vier man. De karabijnmitrailleur was de bij het KNIL in zwang zijnde lichte mitrailleur, een wapen van fabrikaat Madsen (Denemarken), kaliber 6,5 mm (afb. 3); een mobiele eenheid (ongeveer vijftwintig man) met twee overvalwagens (pantserauto's) en een motorrijwiel, onder bevel van sergeant-majoor A. E. Hillebrandt; twee secties (groepen) mitrailleurs (watergekoeld, Vickers, 6,5 mm) van elk drie stukken onder bevel van sergeant-majoor H. A. Gorter (overleden in krijgsgevangenschap); twee

secties (groepen) mortieren van 8 cm, in totaal zes stukken, onder bevel van Ambonees sergeant 2e klasse Tomaso; enig administratief personeel, waarbij onder anderen sergeant-majoor M. Goossens, Menadonees sergeant-majoor Memahit en fourier J. C. H. de Groot.

– Artillerie: drie stukken van 7,5 cm (niet mobiel) ondergebracht in een vaste opstelling bij Soengai Mariam en onder commando van adjudant-onderofficier B. van Brussel (overleden in krijgsgevangenschap).

– Genie: een burgeropzichter belast met de plaatselijke geniedienst; vier radiotelegrafisten (de verbindingen vielen onder het wapen der genie); zes man vernielingspersoneel.

– Intendance: een sergeant-majoor kwartiermeester met wat toegevoegd personeel.

Afb. 3 Karabijnmitrailleurs tijdens schietoefeningen. Het wapen was oorspronkelijk een geweermitrailleur; de loop werd ingekort ter aanpassing aan de lichaamslengte van de inheemse militairen (foto Stabelan)

– Geneeskundige dienst: officier van gezondheid 1e klasse P. Swarts met reserveofficier van gezondheid H. E. Rombouts (BPM-arts) en een gemilitariseerde burgerarts; zes man hospitaalpersoneel, twaalf man te Samarinda opgeleide kort-verbandmilitairen en circa 35 man Rode-Kruispersoneel.

In december 1941 was de bezetting versterkt met ongeveer tachtig man kortverbanders onder bevel van tweede luitenant F. van Mossel (in juni 1948 overleden te Nijmegen). Deze militairen waren oorspronkelijk bestemd voor Tarakan, doch kwamen ter beschikking van het detachement Samarinda. De kortverbanders waren pas vier maanden onder de wapens en hun opleiding was onvoldoende.

Aan reserve- en dienstplichtig personeel telde het garnizoen elf reserveofficieren (waarbij een vaandrig) en ongeveer honderd man. Het grootste deel van de militie- of landstormplichtigen behoorde tot het personeelsbestand van de BPM en was ingedeeld bij de vernielingsploegen.

In oktober 1941 waren te Samarinda en Loakoe-loe Landwachtdetachementen opgericht. Tegen het einde van 1941 moest de Landwacht worden ontbonden wegens gebrek aan wapens en onvoldoende geoefendheid. Ongeveer vijftien man werden op eigen verzoek aangehouden. Kapitein Monteiro in zijn verslag:

„Herhaaldelijk werd door mij gewezen op de noodzaak tot indeling van een groter aantal officieren (hij bedoelt beroepsofficieren, JN). De toenmalige commandant Zuider- en Oosterafdeling, luitenant-kolo-

nel H. T. Halkema (territoriaal commandant, standplaats Bandjermasin, JN) was eveneens van hetzelfde oordeel, maar aan mijn verzoek werd niet voldaan wegens gebrek aan officieren. Hoewel de troepensterkte slechts een derde van die te Tarakan of Balikpapan bedroeg, was de omvang van de werkzaamheden en de verscheidenheid der wapens nagenoeg gelijk. Bovendien was de standplaats van de detachementscommandant te Samarinda, terwijl het defensie-object op ruim 1½ uur varen van Samarinda lag. Uit bovenstaande blijkt dat een zeer grote wissel moest worden getrokken op het zelfstandig uitvoeren van opdrachten door onderofficieren. Aan de oefening van reserveofficieren, die op een enkele uitzondering na hun opleiding in Holland genoten hadden, kon onvoldoende aandacht worden besteed. In de oorlogsdagen kwam duidelijk tot uiting dat deze reserveofficieren ongeschikt waren om inheemse troepen aan te voeren.”

Eind december 1941 werd het detachement Samarinda onttrokken aan het territoriaal commando Zuider- en Oosterafdeling. Het garnizoen kwam nu rechtstreeks onder de bevelen van het Algemeen Hoofdkwartier (AHK) te Bandoeng. De opdracht van het detachement luidde als volgt.

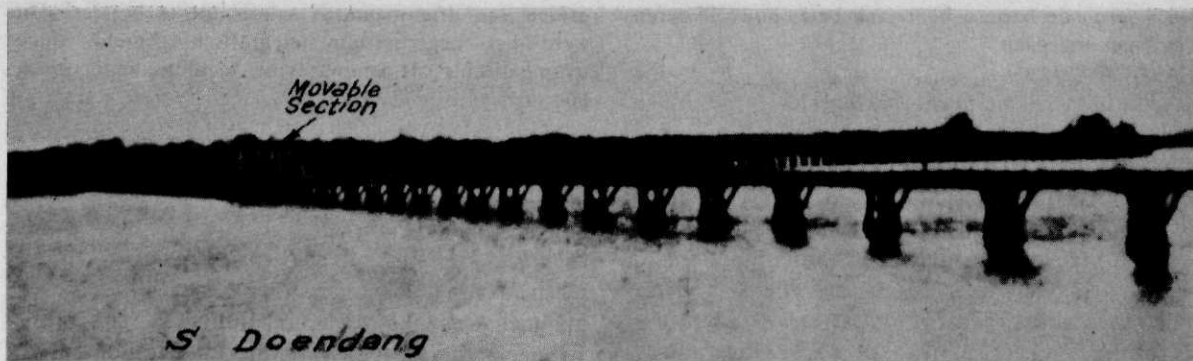
– Beletten van een landing te Sanga Sanga en Anggana.

– Voorkomen dat de boorterreinen te Sanga Sanga – Louise (afb. 4) – en Anggana onbeschaagd in handen van de vijand vallen.

– Indien blijkt dat de vijand overmachtig is, voorkomen dat de herstelwerkzaamheden na een geslaagde landing ongestoord door de vijand kunnen worden uitgevoerd (met andere woorden: het uitvoeren van een guerrilla, JN).

Afb. 4 Olieboringen bij Sanga Sanga (Louise) voor de oorlog

Afb. 5 De pijpleiding over de Dondangrivier (Soengai Doendang) bij Soengai Tiram; de breedte ter plaatse bedroeg 500 m

Algemene toestand bij het begin van de oorlog, op 8 december 1941

Van primair belang was het opleggen van vertraging aan de vijand zodat men tijd kreeg voor het uitvoeren van de vernielingen. Aangezien de vele armen van de Mahakam de belangrijkste naderingsmogelijkheden naar de boorterreinen vormden, waren telefoonposten opgesteld die de nadering van ieder binnenkomend vaartuig aan de detachementscommandant te Sanga Sanga meldden.

Te Sanga Sanga Moeara — dat was de samenvloeiing van de Sanga-Sangarivier met de Mahakam — was een stelling ingericht met betonnen kazematten. Deze opstelling was lineair en kon gemakkelijk worden omtrokken.

Bij de brug over de Soengai Dondang, die ter plaatse 500 meter breed is (afb. 5), bevond zich een beveiliging onder commando van een officier.

Om enig idee te geven van de uitgestrektheid van het vak zij vermeld dat de afstand Dondang-Sanga Sanga vijf uur lopen vergde en langs de rivier een vaart van vier uur nodig was.

De batterij van drie stukken 7,5 cm bij Soengai Mariam bestreek de naderingsmogelijkheden langs beide rivierarmen.

Door de CZM (Commandant Zeemacht) was bepaald dat slechts één rivierarm mocht worden bevaren. Vaartuigen, die van andere waterwegen gebruik maakten, dienden daarom als vijandelijk te worden beschouwd. Alle binnenkomende schepen moesten worden onderzocht. Dat was de taak van een onderzoekingsvaartuig onder bevel van een luitenant ter zee; het schip lag voor anker in het zicht van de batterij.

Zoals overal bij het KNIL waren de verbindingen gebrekkig. Ten behoeve van de commando-voering kende men geen radiotelefonieappara-

tuur. De orders daarvoor waren geplaatst, het materieel is nooit aangekomen. Ook te Samarinda werkte men met slecht werkende telefoonverbindingen. Het garnizoen was grotendeels afhankelijk van civiele telefoonleidingen en burgercentrales.

De batterij bezat geen rechtstreekse verbinding met de in de rivierdelta opgestelde telefoonposten. Zodoende moest elk binnenkomend schip worden gemeld aan de detachementscommandant te Sanga Sanga, die vervolgens het bericht doorgaf aan de batterij. Dat had — volgens Monteiro — tot gevolg dat:

„... binnen tien minuten na de melding te Sanga Sanga het schip reeds ter hoogte van het onderzoekingsvaartuig was. Bij een onverhoedse vijandelijke aanval zou de batterij steeds te laat zijn geweest.”

Over de verbindingen in het algemeen vermeldde hij:

„Het telefoonkantoor van de PTT bevond zich te Samarinda. Van Samarinda liep een telefoonlijn van de BPM via Anggana naar Sanga Sanga. Deze telefoonverbinding was zeer slecht te noemen (...) Sanga Sanga was telefonisch verbonden met Balikpapan. Een verzoek, gericht aan het Legerbestuur om te Sanga Sanga een zend- en ontvangststation ter beschikking te stellen, werd niet in behandeling genomen. In het begin van de maand januari 1942 kwam een radioinstallatie van de BPM vrij. Hierop werd door de detachementscommandant beslag gelegd. Verbinding werd gezocht met Samarinda II (vliegbasis Oost-Borneo), die pas tot stand kwam toen de detachementscommandant het Legerbestuur verzocht zulks te willen opdragen aan de commandant van vermelde basis, aangezien een rechtstreeks gedaan verzoek aan commandant Samarinda II geen resultaten opleverde (...) De samenwerking met de artillerie, die langs een vaak verbroken telefoonlijn liep, was niet verzekerd. Op een voorstel om de batterij, die zonder enige beveiliging aan de andere oever (noordzijde, JN) van de Mahakam stond, te verplaatsen naar Sanga Sanga

van waaruit de batterij haar taak beter kon uitvoeren, werd niet ingegaan."

Evacuatie van de burgerbevolking

Van bestuurs- en militaire zijde drong men herhaaldelijk aan op evacuatie van de Nederlandse vrouwen en kinderen naar Java. Bij een eventuele bezetting vreesde men grote moeilijkheden op het gebied van huisvesting en voedselvoorziening. Het gouvernement gaf evenwel geen toestemming tot evacuatie. De particuliere maatschappijen, in het bijzonder de BPM, evacueerden daarna op eigen initiatief de gezinnen van de employés naar Java. Van deze regeling konden ook militaire gezinnen – natuurlijk met de overbekende clausule „op eigen verantwoording” – gebruik maken. Bij de Indonesische militairen bestond weinig animo, de vrouwen en kinderen naar Java te sturen. Al met al waren begin 1942 nog maar enkele Nederlandse gezinnen in Samarinda aanwezig. Monteiro:

„Toen na de vernieling der olieterreinen de opdracht gewijzigd werd (dat komt later ter sprake, JN) werden allen die alsnog wensten te vertrekken, per vliegtuig van Samarinda II naar Java overgevlogen. De gezinnen der inheemse militairen werden verdeeld over de omliggende kampongs. Ingevolge de door de legerleiding uitgegeven instructies werden zij administratief overgegeven aan het Hoofd Plaatselijk Bestuur. Niemand van hen voelde iets voor een vrijwillige evacuatie naar Java.

Over de evacuatie van het Aziatische personeel van de BPM valt nog te vermelden dat mij klachten bereikten dat de BPM in gebreke is gebleven, de hun toegezegde

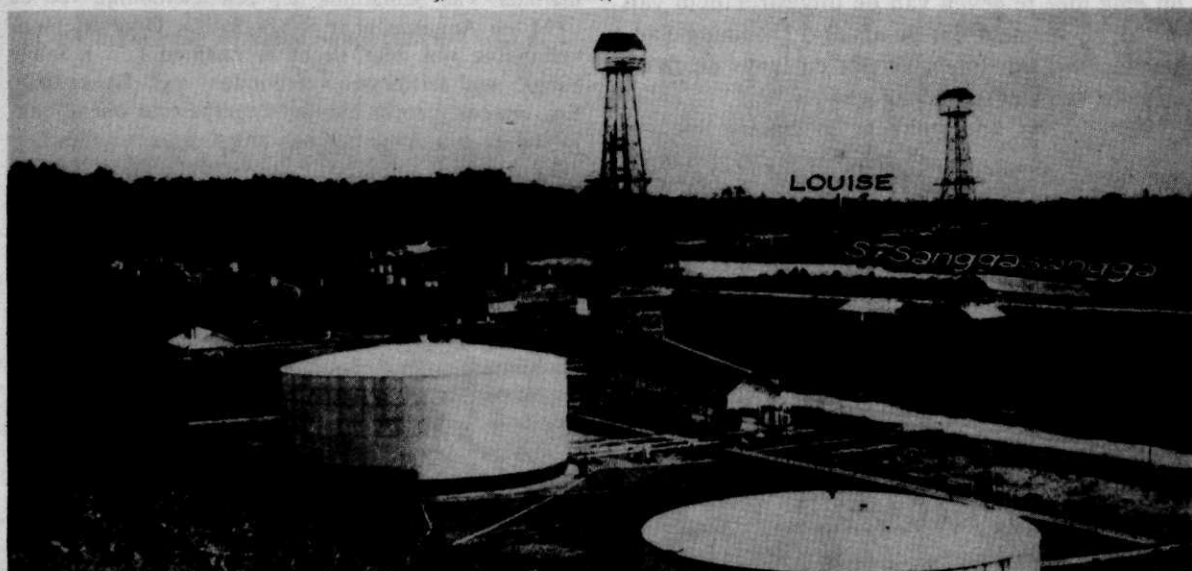
gelden van drie maanden salaris uit te betalen. Dit werd het Legerbestuur telegrafisch gemeld, doch schijnt slechts als kennisgeving te zijn aangenomen. Hierdoor ontstond onder dat personeel veel ontstemming en was voor velen van hen een aanleiding om hun diensten zo spoedig mogelijk aan de vijand aan te bieden bij de opbouw van het bedrijf."

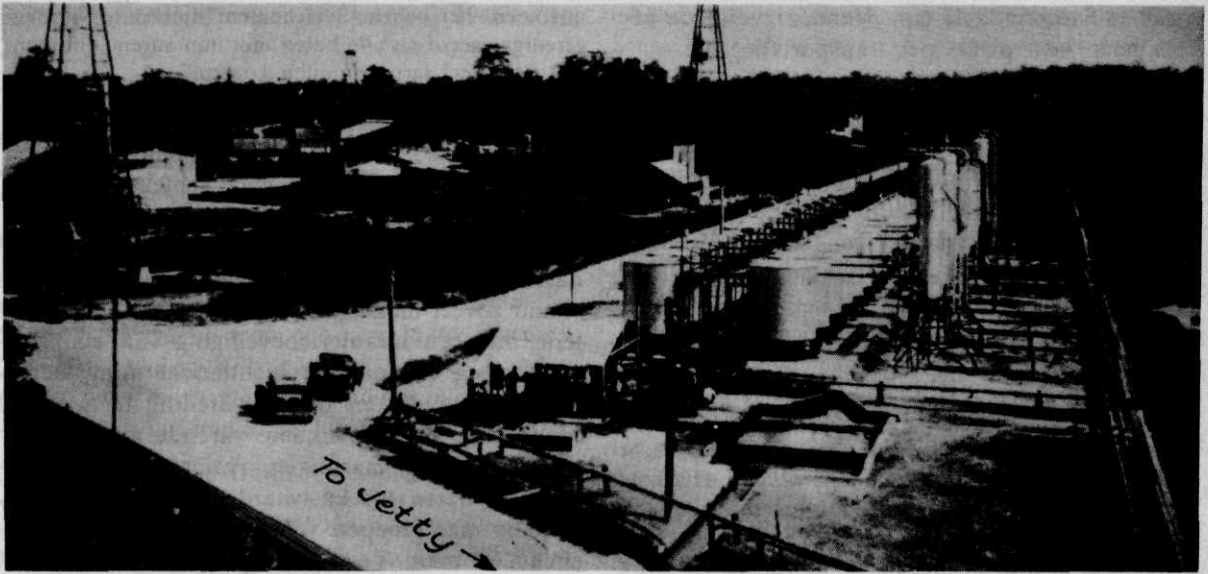
De BPM stond overigens bekend om haar goede zorg voor het personeel. De beoordeling van de juistheid van laatstgenoemde klacht blijft verder, als niet ter zake dienend, buiten beschouwing. Eveneens dient men in aanmerking te nemen dat Monteiro zijn verslag schreef na een ellendige periode van krijgsgevangenschap. Zijn kritiek op „het Legerbestuur” wordt herhaalde malen op een wat wrevelige en geïrriteerde manier gegeven. Men kan dan ook zeker niet zeggen dat de hoogste leiding – zowel militair als civiel – een bezielende invloed heeft uitgeoefend. Na de capitulatie en tijdens de jaren van krijgsgevangenschap werden de verhalen over het falen van het Legerbestuur steeds meer gekleurd. Elk weldenkend mens zal evenwel inzien dat het falen tijdens het Japanse offensief niet zonder meer kan worden afgedaan met het verhuizen van de leiding. De zegswijze „het volk krijgt het leger dat het verdient” bevat stellig een kern van waarheid.

De vernielingen

De vernieling van de boorterreinen (afb. 6 en 7) werd voorbereid door reserve eerste luitenant ir. R. Naber, exploitatie-ingenieur BPM, bijgestaan

Afb. 6 Het Moeara-olieveld voor de oorlog, uit nno-richting

Afb. 7 Het vooroorlogse Anggana-veld, uit wzw-richting

door reserve eerste luitenant G. V. Geerlings, terreinchef BPM. Beiden waren ook belast met het uitvoeren van de vernielingen. Reserve eerste luitenant J. H. C. Torley (OBM) vervulde een zelfde functie ten aanzien van de OBM. Reserve eerste luitenant L. Hoogendoorn was belast met het vernielen van de brug over de Dondang-ri- vier.

Volgens zijn verslag had kapitein Monteiro op 18 januari telefonisch contact met de troepencom- mandant Balikpapan:

„De troepencommandant deelde mij toen mede dat eigen vliegtuigen ter hoogte van kaap Mangkalahat (bij Sangkoelirang) in de vroege morgen een sterke vijandelijke transportvloot hadden waargenomen, waar schijnlijk vervoerende een legerkorps (het was de bri- gade Sakaguchi, JN) varende in zuidelijke richting. Op mijn vraag wat Zijn Hoogedelgestrenge thans ging doen, antwoorde hij dat hij de vernielingen zou gelas- ten (Monteiro vergist zich in de datum; de vernielin- gen te Balikpapan begonnen na aankomst van Colijn en Reinderhoff op 20 januari, JN).¹ Ik nam op deze ge- gevens eveneens het besluit met de vernielingen te be- ginnen. Luitenant Naber kreeg opdracht deze taak (de vernieling van de olieterreinen) uit te voeren, waarbij hem werd medegedeeld dat hij kon rekenen op een tijd van 24 uur. Tevens diende hij de telefoonverbinding met Balikpapan tot het laatste in stand te houden. Wat dit betreft, bleek dat een uur daarna de verbinding Sambodja-Balikpapan (Sambodja viel onder het be- vel van garnizoen Balikpapan, JN) verbroken was, niettegenstaande de troepencommandant Balikpapan

uitdrukkelijk verzocht had de telefoonlijn zolang mo- gelijk intact te houden. De fout werd gemaakt in het ressort van de troepencommandant Balikpapan. De Legercommandant werd bericht dat in verband met de gegevens van troepencommandant Balikpapan tot uitvoering van de vernielingen zou worden overge- gaan. Om 0900 werd met de vernieling begonnen en deze werd systematisch uitgevoerd. Omstreeks 1800 was het plan zo goed als voltooid. Slechts enkele spui- ters, die voor onze troepen gevaar konden opleveren na vernieling, waren nog intact. Deze spuiters zouden door het geniepersoneel worden vernield.

Het is gebleken dat luitenant Naber, bijgestaan door de terreinchef Geerlings, zijn taak uitmuntend heeft volbracht. Het geheel was grondig en systematisch vernield, ongelukken vonden niet plaats. Hoewel een ieder onder de indruk was van de vernietiging van een machtig werk, was van een paniekstemming geen sprake.”

Luitenant J. P. Scheltens, tijdens de vernieling te Sanga Sanga aanwezig, vermeldde in een brief van 19 juni 1947 dat het vernielingsplan goed was georganiseerd en dank zij Naber en Geer- lings, op een enkele vernieling na, volledig werd uitgevoerd. Door hun rustige en vastberaden optreden konden de BPM-vernielingsploegen „welke in een lichte paniekstemming verkeer- den, volledig in de hand worden gehouden.” (SK 7/21)

In de middag van 20 januari kreeg Monteiro een telegram van het AHK Bandoeng met opdracht het vernielingspersoneel naar Samarinda II af te voeren. De ploegen vertrokken per sleepboot Louise en kwamen in de nacht van 21 op 22 ja-

¹ Zie voor het vertrek van Colijn en Reinderhoff: *Mil. Spect.* 149(1980)(7)303. De Japanse aanval op Balikpapan zal eerst- daags verschijnen in *Ons Leger*.

nuari te Samarinda II aan. Vandaar vond de afvoer naar Java plaats per transportvliegtuig.

De opdracht wordt gewijzigd

Twee dagen na het begin van de vernielingen kreeg Monteiro de volgende opdracht van het AHK:

„Vier brigades (de sterkte van een brigade was vijftien tot twintig man, JN) achterlaten met oorspronkelijke opdracht. U zelf met resterende troepen een vertragende actie voeren langs de Mahakam...”

Naar aanleiding van dit bevel merkte hij op:

„Het is duidelijk dat aan de oorspronkelijke opdracht door vier brigades niet voldaan kon worden. Het hele detachement dat een vijf- à zesvoudige sterkte had, kon ternauwernood aan de opdracht voldoen. Een vertragende actie „Langs de Mahakam” betekende een actie op de oevers, hetgeen mijns inziens alleen diende te geschieden wanneer men verwachtte dat de vijand langs deze oevers zou oprukken. Er liep een weg tot Loa Djanan naar Tenggarong langs de rechteroever. Daarna bestond het terrein tot aan Samarinda II uit diepe rawa (moeras) en dicht bos, waardoor af en toe een enkel voetpad liep. Een oprukken van de vijand door dit terrein was dus uitgesloten. Ik vermoedde dat deze actie bedoeld was om de vliegbasis Oost-Borneo (Samarinda II) veilig te stellen. Uit bovenstaande overwegingen trok ik de conclusie dat de Generale Staf waarschijnlijk bedoelde een actie langs de weg die te Samarinda II van de oevers der Mahakam naar het vliegveld liep (2½ km lang). In verband daarmee en tevens op grond van het feit dat ik niet beschikte over een geschikt officier als commandant van de vier achter te laten brigades, die een uiterst moeilijke taak zouden krijgen, adviseerde ik het geheel terug te halen naar bovenbedoelde weg. Het advies werd genegeerd en de opdracht diende derhalve te worden uitgevoerd. Nadat ik de genomen maatregelen had overgeseind en enige telegrammen daarover gewisseld had, werd het misverstand opgehelderd. Het bleek namelijk dat de Generale Staf bedoelde dat ik een vertragende actie OP de rivier diende te voeren en – in boten varende – een oprukkende vijand moest vertragen. Deze openbaring was geheel nieuw voor mij, want nooit tevoren is er een mogelijkheid gezien voor het voeren van een dergelijke actie. Zelfs was nooit de mogelijkheid overwogen om op Samarinda II terug te vallen. Ik beschikte op het moment slechts over enkele rivierpauwen, waarvan alleen de Triton (gouvernementsvaartuig, JN) en de PI (patrouilleboot van 20 ton, onder leiding van kwartiermeester A. van Sluys op 19 januari uit Tarakan aangekomen, JN) van de marine bestand waren tegen geweervuur. De havenmeester van Samarinda had ik toen reeds opgedragen om alle niet benodigde boten volgens plan onklaar te maken dan wel af te voeren. Het is duidelijk dat, om de opdracht te kunnen

uitvoeren, het gehele detachement diende te worden gereorganiseerd en alle boten met hun varend (burger, JN) personeel terug moesten komen.”

Monteiro gaf sergeant-majoor J. Schrandter opdracht met 80 man en het vernielingspersoneel van de genie te Sanga Sanga achter te blijven. Schrandter kreeg een radio ter beschikking. De laatste vernielingen moesten worden uitgevoerd, daarna diende het detachement Schrandter de vijand zoveel mogelijk afbreuk te doen. De artillerie met een infanteriebeveiliging van een brigade kreeg een aan de luchtbeschermingsdienst onttrokken radio en bleef in stelling te Soengai Mariam. Al het beschikbare varende materieel – ongeveer veertig vaartuigen, variërende van kleine motorboten tot kustvaarders van 100 ton – werd in vier groepen verdeeld en bemand door circa 250 man. Voor elke groep was een commandant aangewezen. Met deze middelen zou een bewaking van de Mahakam en het zijterrein worden georganiseerd, uit te voeren door bewapende vaartuigen op de rivier en patrouilles langs de waarschijnlijkste overlandnaderingsmogelijkheden. Militairen, die voor deze soort actie niet geschikt waren, vielen terug op Samarinda II. De commandopost vertrok van Sanga Sanga naar Samarinda. Inmiddels was ook de brug over de Dondang bij Soengai Tiram door luitenant Hoogendoorn vernield.

Eind januari moest Monteiro voor zijn inlichtingen over de vijand geheel terugvallen op bevolkingsberichten. Balikpapan werd op 24 januari door eigen troepen ontruimd. Monteiro:

„In verband hiermede verzocht ik commandant Samarinda II mij op de hoogte te willen houden van de resultaten hunner verkenningen, aangezien ik in de mening verkeerde dat aldaar nog werd beschikt over verkenningorganen. Mijn verzoek werd volkomen genegeerd, althans enig antwoord heb ik nooit op dat telegram gehad.”

Het vliegveld Samarinda II, waarvan de ligging lang bij de vijand onbekend bleef, had ondertussen de eerste luchtaanvallen ondergaan. In het laatst van januari werd het veld buiten gebruik gesteld. Het AHK bleef evenwel overtuigd van het belang van de basis en hoopte, zeer optimistisch, met geallieerde steun het luchtoverwicht weer te zullen herwinnen. Samarinda II zou daarbij van zeer grote waarde kunnen zijn. Dat was de reden waarom de opdracht van Monteiro, ook nadat de basis niet meer operationeel was, niet werd ingetrokken. Luitenant-generaal H. ter Poorten in zijn „Verslag omtrent mijn beleid als

Legercommandant" van 20 januari 1946 (SK 2/12):

„Ik had gehoopt van Samarinda II een weerstandskern te kunnen maken, die het zou kunnen uithouden tot de beloofde versterkingen op Java zouden zijn gearriveerd; waarna vervolgens tot de tegenaanval in de lucht kon worden overgegaan.”

Generaal Archibald P. Wavell, commandant ABDA (American-British-Dutch-Australian) vermeldde in zijn „Despatch on Operations in the South-West Pacific from January 15 to February 25” (His Majesty's Stationary Office, Londen (1948)) over de eerste besprekingen nadat hij op 10 januari in Bandoeng was aangekomen:

„Both American and Dutch representatives urged the vital necessity of holding these forward bases (de kring van vliegvelden om Java, JN), but I was unable to see how we, with our very limited resources, could afford to reinforce them, and felt that we must concentrate our effort further back as indicated in my original telegram to the Chiefs of Staff.”

Het „original telegram” vormde de basis voor de ABDACom Directive van 3 januari 1942. Deze instructie gaf aan: het houden van de Maleise Barrière (Singapore, Sumatra, Java en de eilanden ten oosten van Java) als „basic defensive position”. Het verwarde ABDA-Command ging ter ziele op 25 februari, nog voor het goed en wel functioneerde.

Behalve het voeren van een vertragende actie van twijfelachtig nut en met wel zeer ontoereikende middelen, kreeg Monteiro nog een opdracht van het AHK. Daarover hemzelf aan het woord latende:

„In de laatste week van januari kwamen de eerste bevolkingsberichten over de inval te Balikpapan. Dit was juist de dag dat de Legerleiding gelaste een verkenningspatrouille naar Balikpapan te sturen, aangezien Zijne Excellentie (de Legercommandant) reeds zes dagen geen berichten had over het detachement (het garnizoen had de stad ontruimd, bezat geen radioverbinding meer en kwam met ruim tweehonderd man op 6 februari te Samarinda II aan, JN). Hieruit bleek dat de Legerleiding een verkeerd beeld had van de terreingesteldheid en de geweldige afstanden op Borneo. Een verkenningspatrouille, gezonden vanuit Samarinda naar Balikpapan, zou op zijn snelst pas na twee à drie weken terug te verwachten zijn. De afstand Samarinda-Balikpapan is zes tot zeven dagen lopen door zeer geaccidenteerd en onbewoond terrein. Zelfs al zou de uitgezonden patrouille terugkomen — waarop een zeer geringe kans was — hadden de verkregen resultaten geen directe waarde gehad. Vorenbedoelde bevolkingsberichten gaven een zeer onduidelijk beeld van de toestand te Balikpapan. Zij wezen er evenwel

op dat de vijand van plan was via de pijpleiding naar Sanga Sanga op te rukken en tevens over het water. In de eerste dagen van februari was de vijand te Samarinda te verwachten.”

Gelukkig behoefde de patrouille niet te worden uitgezonden, want op 28 januari arriveerde een aantal vluchtelingen uit Balikpapan. Daarbij bevond zich de officier van gezondheid 2e klasse dr. W. van den Berg.

„Ik (Monteiro, JN) achtte het noodzakelijk dat het Legercommando een ooggetuige van het strijdtoneel in Balikpapan te horen kreeg. In verband daarmee stuurde ik hem naar Samarinda II.”²

Uit de gegevens van vluchtelingen concludeerde Monteiro dat de in aanleg zijnde weg van Balikpapan naar Loa Djanan redelijk begaanbaar was:

„Rekening moest worden gehouden met een mogelijke opmars langs bedoeld tracé. Gebonden echter aan de uitdrukkelijke opdracht van de Generale Staf, moest worden volstaan met het plaatsen van een kleine wacht bij het eind van het verharde deel van dit tracé. Deze wacht had slechts een waarschuwend taak.”

Sergeant-majoor J. Schrande, commandant van de vier brigades te Sanga Sanga, meldde op 29 januari dat de Japanners zich bij de Dondang bevonden en zich gereedmaakten voor het oversteken van de rivier. Kapitein Monteiro gaf nu opdracht voor het uitvoeren van de laatste vernielingen te Sanga Sanga en droeg Schrande op offensief tegen de langs de pijpleiding oprukkende vijand te ageren. In de middag van 29 januari ging de verbinding met Sanga Sanga, zowel radio als telefoon, verloren. Adjudant-onderofficier B. van Brussel van de batterij te Soengai Mariam kreeg opdracht de ter beschikking gestelde beveiligende brigade naar Sanga Sanga te sturen om contact op te nemen. De patrouille onder een militiesergeant keerde onverrichterzake terug.

„Later bleek mij (Monteiro, JN) dat dit het gevolg was van gebrek aan doortastendheid en zucht tot zelfbehoud.”

Na te Samarinda de vereiste vernielingen te hebben uitgevoerd, vertrok de bezetting van deze plaats naar Loa Djanan. In de nacht van 31 januari op 1 februari verplaatste Monteiro zijn commandopost van Samarinda naar Loa Djanan. In de middag van 2 februari rond 1600 uur

² Bijzonderheden over de tocht van dr. Van den Berg naar Samarinda en zijn aankomst op Java bij: C. van Heekeren — *Moord en brand, Oost-Borneo 1942*. Bert Bakker NV, Den Haag (1969).

meldde de ten zuiden van Loa Djanan langs het tracé naar Balikpapan geplaatste wacht dat de vijand naderde. De beveiliging trok na een kort vuurgevecht terug:

„Een mooie gelegenheid om deze vermoeide vijandelijke troepen zware afbreuk te doen, moest onbenut blijven.”

Detachementscommandant Samarinda gaf nu bevel tot het vernielen van de kolenmijnen te Loa Koeloe en maakte de bruggen in de weg naar Tenggara zoveel mogelijk onbruikbaar. De vernieling daarvan was niet in de oorspronkelijke plannen opgenomen en kon, door gebrek aan springmiddelen, slechts gedeeltelijk worden uitgevoerd.

In de avond van 2 februari ging de commandopost naar Tenggara van waaruit de eigenlijke rivieractie zou beginnen.

De vijand

Japanse gegevens over de opmars van Balikpapan naar Samarinda en daarna volgende gevechten zijn zeer onvolledig. De *Japanese Studies in World War II* nr 26 (opgenomen in SK 7/13) geven onder het hoofd „Operational Plan” aan:

„D. Mopping up and securing the Sanga Sanga oilfield area:

1. After capturing Balikpapan City one detachment (Kume Detachment) will as quickly as possible secure and protect the oilfield area jointly with the Navy.
2. The composition of the Kume Detachment:
 - Detachment Commander lieutenant colonel Kume
 - 1st Battalion 146 Infantry Regiment (less two companies)
 - One engineer platoon
 - One radio squad.
3. Depending on the situation the further movement of the detachment will be determined after the occupation of the area surrounding Balikpapan City.”

Over de actie zelf noemde de Japanse bron in feite alleen het resultaat:

„D. Mopping up Sanga Sanga and Samarinda area. While a part of the Kume Detachment advanced from Balikpapan through Benaobaroe (dit is niet juist, de opmars verliep van Balikpapan via Mentawir naar Loa Djanan, JN) to Samarinda, the main force advanced along the Balikpapan-Sambodja-Samarinda road, mopping up in the vicinity of Samarinda.”

Het detachement Schrander

Wat er intussen te Sanga Sanga gebeurde, was Monteiro niet duidelijk. Een op 31 januari van

Loa Djanan daarheen gezonden patrouille keerde de volgende dag terug. Zij kwam maar halwege en maakte rechtsomkeert na een ontmoeting met enkele gevluchte soldaten, die wisten te vertellen dat de brigades van Schrander op de terugtocht waren. Officier van gezondheid H. E. Rombouts, die aan het detachement Sanga Sanga was toegevoegd, meldde zich op 1 februari te Loa Djanan. Hij was op eigen gelegenheid vertrokken na van militairen te hebben gehoord dat Schrander terugviel op Loa Djanan. Een paar soldaten kwamen te Loa Djanan aan met het bericht dat het detachement in gevecht was geweest en voor de grote overmacht moest wijken. Monteiro zond opnieuw een patrouille uit onder militiesergeant Cortenbach. De patrouille kwam uit Sanga Sanga terug met de mededeling dat Schrander nergens te vinden was. Volgens de bevolking werd er in de omgeving van Sanga Sanga gevochten.

De batterij te Soengai Mariam stond nu geheel op zichzelf. Het had geen enkel nut deze positie te handhaven. Adjudant-onderofficier Van Brussel kreeg opdracht de stukken onklaar te maken en zich per vaartuig naar Loa Djanan te begeven. De artilleristen arriveerden daar in de loop van 2 februari.

Volgens sergeant F. J. Korstjens van het detachement Schrander meldde een ten zuiden van Sanga Sanga geplaatste wacht op 30 januari dat de vijand bij Soengai Tiram de rivier was overgestoken. Rijwielpatrouilles waren ten noorden van de rivier gesignaleerd.

De brigades van sergeant-majoor Schrander leverden een paar vuurgevechten. Het detachement viel spoedig uiteen. Afzonderlijke groepjes meldden zich bij kapitein Monteiro. Na een paar dagen werd een deel van het detachement, waarbij Schrander zelf, door luitenant J. P. Scheltens uit het bos opgehaald. Over de acties van Schrander schreef Monteiro:

„Uit diens mondeling rapport over het gebeurde te Sanga Sanga bleek mij dat hij vrij snel de leiding over zijn vier brigades verloor. Aldaar hadden korte vuurgevechten plaats, doch van een geregeld gevecht of een handgemeen was geen sprake. De brigadecommandanten waren bij het eerste treffen reeds de kluts kwijt, zodat zij hun manschappen niet meer in de hand hadden. In feite was het geheel dus uiteengeslagen en men trachtte naar Loa Djanan te komen.

Schrander heeft toen kans gezien een gedeelte bij elkaar te halen en door het bos naar Loa Djanan te komen om te trachten zich weer bij mij aan te sluiten. ... De meesten konden de veldzakken (ransels, JN) niet meenemen en er moest geleefd worden van het

geen de zeer schaarse bevolking kon afstaan. De bevolking was welwillend genoeg maar had zelf onvoldoende om hen voor langere tijd te voeden."

Volgens een melding, aanwezig in het archief Kabinet gouverneur-generaal (SK 7/13) werd het boorterrein Louise op 5 februari bezet. Dezelfde bron gaf aan dat de Japanners op 7 februari Samarinda binnentrokken met „een onder leiding van de Japanse tokohouder staande afdeling van 1000 man." Luitenant-kolonel Kume met zijn gevechtsgroep is uiteraard nooit tokohouder te Samarinda geweest.

De rivieractie

De Triton, inmiddels voorzien van een lichte vuurmond, een paar middelbare mitrailleurs en beschermd met geïmproviseerde pantserplaten, vertrok op 3 februari te 0400 uur onder commando van sergeant-majoor Gorter uit Tenggara voor een verkenning in de richting van Loa Djanan. Vijf uur daarna kwam het scheepje terug met het bericht dat Loa Djanan bezet was. De Triton kreeg mitrailleurvuur en bracht waarschijnlijk de vijand enkele verliezen toe. Aan eigen zijde vielen twee gewonden.

De volgende vijf dagen ontving Monteiro bevolkingsberichten die, volgens zijn verslag, aangeven dat de sterkte van de vijand te Samarinda circa duizend man beliep en zich te Sanga Sanga een ten minste even sterke eenheid bevond. Aan de hand van de Japanse bron kan worden vastgesteld dat de vijandelijke sterkte zeer overdreven werd voorgesteld. De berichten vermeldten verder dat de Nederlandse ambtenaren van het Binnenlands Bestuur (BB) op beestachtige wijze werden behandeld. Inderdaad is door de Japanners op schandelijke wijze in Oost-Borneo huisgehouden. Op vele plaatsen werden Nederlanders vermoord. Monteiro concludeerde:

„Waar thans duidelijk bleek dat het geen zin had om Europees BB-personeel achter te laten in een gebied dat door eigen troepen werd verlaten, verzocht ik het Legercommando om de controleur van Tenggara — aldaar de enige Nederlander — zijn standplaats te doen verlaten, zodra ik Tenggara moest ontruimen. Controleur Van der Kaaden weigerde zijn standplaats te verlaten, zelfs niet op verantwoordelijkheid van de detachementscommandant, aangezien een uitdrukkelijke opdracht was ontvangen van de regering om op de posten te blijven."

De regering dacht namelijk naïef dat er ook onder de Japanners nog wel te regeren viel. Men meende dat de bezetter, zoals dat in Europa het

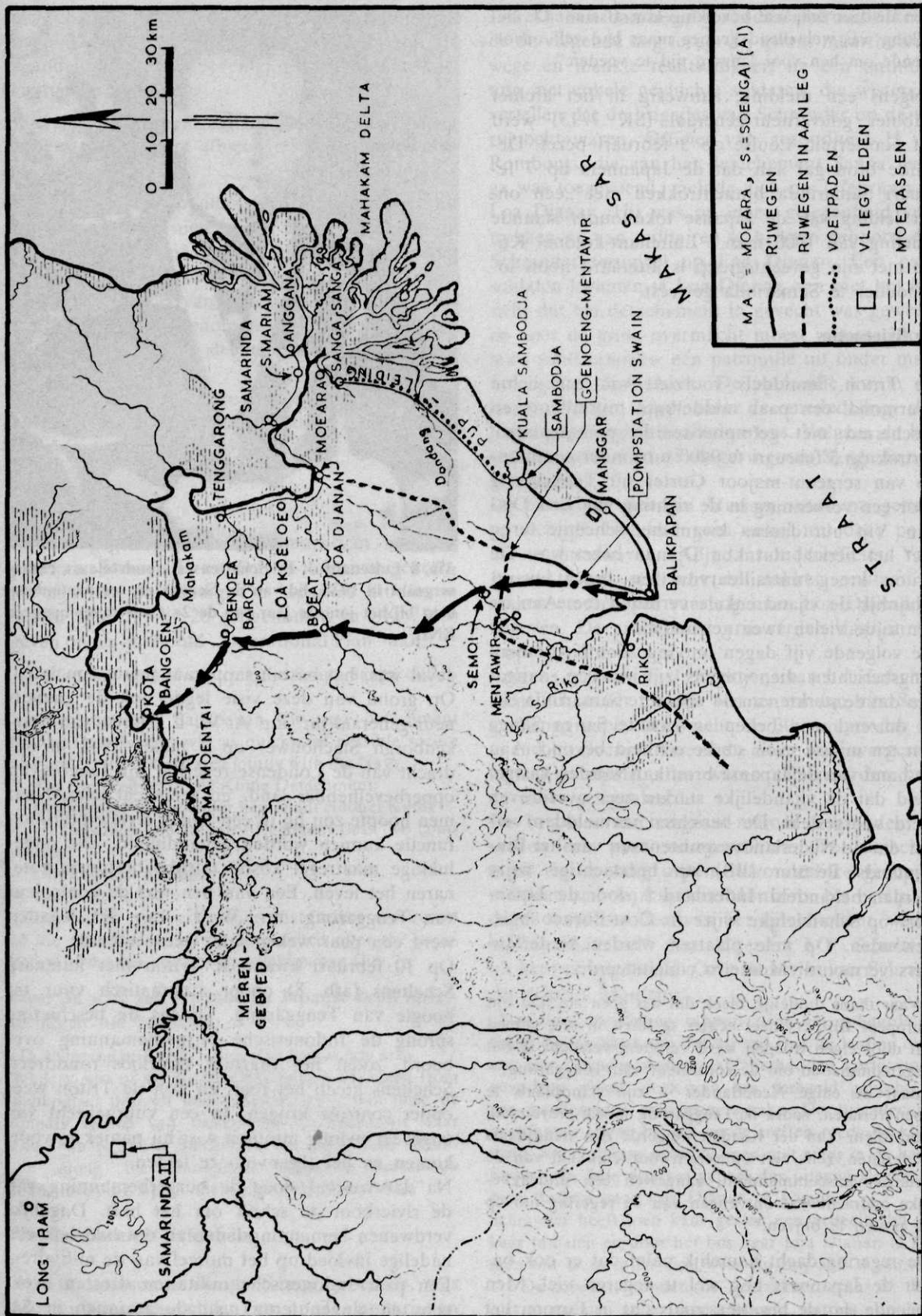

Afb. 8 Luitenant J. P. Scheltens als oudstejaars cadet-sergeant in 1938, lid van de Senaat en sectiecommandant bij het jongste jaar van de 2e Cadettencompagnie KNIL

geval was, het bestuursapparaat intact zou laten. Op grond van deze visie legde ook de gouverneur-generaal jhr. mr. A. W. L. Tjarda van Starckenborgh Stachouwer op 3 maart 1942 in opdracht van de Londense regering zijn functie van opperbevelhebber land- en zeemacht neer. Naar men hoopte zou hij in een zuiver civiele bestuursfunctie kunnen worden gehandhaafd. Die ongelukkige maatregel kostte talrijke bestuursambtenaren het leven. Een van hen was de controleur van Tenggara: mr. W. F. van der Kaaden werd een paar weken later geëxecuteerd.

Op 10 februari kwam de Triton met luitenant Scheltens (afb. 8) onder automatisch vuur ter hoogte van Tenggara. Tijdens de beschieting sprong de Indonesische burgerbemanning over boord, zodat het vaartuig stuurloos ronddreef. Scheltens greep het roer, en kon de Triton weer onder controle krijgen. In een vuurgevecht van ongeveer twintig minuten wist hij paniek te voorkomen en het tegenvuur te leiden.

Na dat voorval sloeg de burgerbemanning van de rivierboot de schrik om het hart. Dagelijks verdwenen bemanningsleden en dat had ook een nadelige invloed op het moreel van de militairen. Een paar Indonesische militairen drossen eveneens en gingen terug naar de gezinnen in Sa-

Oost-Borneo. De pijlen geven de terugtochtsweg van het garnizoen Balikpapan aan

marinda. Monteiro schreef de desertiegevallen voornamelijk toe aan het voortdurend terugtrekken en het geen enkele maal tot meer actief en aanvallend optreden overgaan. Hij lichtte het AHK Bandoeng daarover in. Daar hechtte men evenwel zoveel waarde aan de rivieractie en het behoud van het vliegveld Samarinda II dat men uit Java zelfs marinepersoneel stuurde om de burgerbemanningen te vervangen.

Tenggarong werd — volgens een bericht uit het archief Kabinet gouverneur-generaal — op 12 februari bezet. Van deze plaats liep een begaanbaar voetpad naar Balikpapan. Monteiro verwachtte uit die richting een vijandelijke actie en besloot zijn commandopost naar Kota Bangoen te verplaatsen. Omstreeks 15 februari was de commandopost daar gevestigd. Vijf brigades onder luitenant Scheltens vertrokken naar Benoea Baroe om het voetpad aldaar af te sluiten. De rivieractie werd met drie vaartuigen voortgezet. Daartoe behoorde onder andere de Mahakam, het vroegere BB-schip van Samarinda. De tweede luitenant van bijzondere diensten Gerritsen had enkele voorzieningen aangebracht en de Mahakam was nu bewapend met een tankbus (geweer antitank, kaliber 20 mm) plus een paar mitrailleurs. De PI had inmiddels een mankement gekregen en moest uit de patrouilledienst worden genomen.

Vrijwilligers werden naar Samarinda gestuurd om zich op de hoogte te stellen van de toestand bij de vrouwen en kinderen. Monteiro nam zich voor de gezinnen naar een locatie ten westen van Tenggarong over te brengen ingeval de behandeling te wensen overliet en hoopte daarmee de ongerustheid onder de soldaten — een belangrijke reden voor desertie — uit de wereld te helpen.

Regelmatig vertrokken vrijwilligers in burgerkleding naar de omliggende kampongs om inlichtingen over de vijand te verzamelen. Volgens Van Heekerens „Moord en brand, Oost-Borneo 1942” vermomde Scheltens zich als Arabische hadzi en bezocht zelfs kampongs die door de Japanners waren bezet.

Inmiddels was de commandant van Samarinda II, majoor G. du Ry van Beest Holle (overleden in krijgsgevangenschap te Tarakan), waarnemend territoriaal commandant geworden. Monteiro verzocht hem nadrukkelijk bij het AHK te wijzen op het zinloze van de rivieractie en vond een aanval op Samarinda effectiever dan het voortdurende terugtrekken met weinig resultaat. In zijn verslag meende hij dat van een vertraging

op de rivier geen enkel nut viel te verwachten, omdat:

„a. De Mahakam tot voorbij Moeara Moentai bevaarbaar was voor kleine oorlogsbodems.

b. Hijzelf slechts beschikte over drie boten die enigszins tegen geweervuur bestand waren.

c. Bij een aanval op Samarinda zou de vijand meer afbreuk kunnen worden gedaan terwijl de kans op algehele vernietiging bleef.”

De berichten werden per boot naar Samarinda II overgebracht. Majoor Du Ry van Beest Holle antwoordde dat de rivieractie moest worden voortgezet, aangezien het van het grootste belang was dat Samarinda II in onze handen bleef, iets wat met deze vorm van optreden natuurlijk in geen enkel opzicht werd bewerkstelligd. Binnen twee weken verwachtte het AHK het luchtoverwicht te hebben herwonnen. Een onverklaarbaar optimisme, dat op geen enkele realiteit berustte.

Omstreeks 1 maart, een week voor de totale capitulatie, kreeg Monteiro bericht van het AHK waarbij hem toestemming werd verleend voor de aanval op Samarinda mits bij het mislukken daarvan de voortzetting van de rivieractie gegarandeerd bleef. Met zijn armzalige middelen kon hij niet aan deze voorwaarde voldoen. Hij gaf te kennen dat hij in dat geval nog minstens twee compagnieën nodig had. Onverklaarbaar blijft waarom de bezetting van het vliegveld Samarinda II, een sterkte van ongeveer vijfhonderd man, bij geen enkele actie om het eigen behoud werd ingeschakeld.

Op 5 maart moest een aantal kaderleden, onder wie luitenant Scheltens, met zware malaria naar Samarinda II worden afgevoerd. Luitenant F. van Mossel nam het commando van Scheltens over; op 6 maart kwam hij in contact met de vijand.

Op 5 maart bevond vaandrig G. F. A. M. Kiemeney zich met drie brigades te Benoea Baroe. Zijn opdracht luidde vijandelijke infiltraties in de richting van Kota Bangoen tegen te gaan. Kiemeney vermeldde in zijn verslag (SK 7/26):

„Ik was die morgen (6 maart, JN) afgelost door 2e luitenant Van Mossel. De luitenant Scheltens ging de vorige dag wegens een malaria-aanval naar Kota Bangoen terug. Onderweg naar Kota Bangoen passeerde ik een boodschapper per prauw. Hij bracht een bericht van luitenant Van Mossel naar kapitein Monteiro dat een Japanse strijdmacht in de richting van Kota Bangoen optrok. Ik keerde met mijn drie brigades terug en meldde mij bij luitenant Van Mossel. Wij waren toen met 80 man. Een brigade werd als voorpost 20 km van

Sedoelang (dat is in Benoea Baroe) gestationeerd. De brigade had tot taak tijdig op Sedoelang terug te trekken, dus in hoofdzaak een waarschuwendende taak. Op 7 maart omstreeks 0700 kregen wij bericht dat de brigade in aanraking met de vijand was. De overige brigades werden echelonsgewijze gegroepeerd, waardoor ik de rechterflankbeveiliging vormde. Op 8 maart kregen wij de eerste aanval op de voorposten. Te 1000 was de vijandelijke hoofdmacht aanwezig met mitrailleurs en mortieren. Daar de toestand onhoudbaar werd, zijn we teruggetrokken naar Kota Bangoen en vandaar naar Moeara Pao (langs de Mahakam) voor verder transport naar Samarinda II (...). Na het verband te hebben opgenomen vormde ik de achterhoede en meldde mij later bij luitenant Van Mossel. De Jappen zijn de tweede groep van twee brigades onder sergeant Korstjens gevolgd."

Kapitein Monteiro beschreef dat de voorpost van luitenant Van Mossel in de middag van 6 maart te ongeveer 1700 uur contact met de vijand kreeg. In opdracht van de luitenant moest de voorpost terugtrekken. De vijand bivakkeerde daarna op een uur gaans van het detachement. Van Mossel achtte de nacht te donker voor een verplaatsing gevolgd door een overval op het vijandelijke bivak bij dagaanbreken. Het gevolg was dat hij zelf in de morgen van 7 maart werd aangevallen:

„Een heftig vuurgevecht ontstond waarbij Van Mossel de controle over zijn troepen verloor. Wat hiervan de oorzaak was is mij (Monteiro) niet duidelijk geworden. Vermoedelijk een gebrek aan ervaring in de omgang met de troep. Een feit is echter dat het onderdeel de nodige leiding miste, blijkende uit de mededelingen van verscheidene militairen. De luitenant had gezegd dat hij zich niet langer verantwoordelijk kon stellen voor hun levens en een ieder maar zelf een goed heenkomen moest zoeken."

Over en weer gaf men elkaar de schuld. Sergeant F. J. Korstjens vertelde in zijn verslag (SK 7/23):

„De manschappen kregen zo'n haast dat ik hen niet meer kon bijhouden en of ik hen ook al gelaste halt te houden, zij renden door."

Op 8 maart was luitenant Van Mossel met 10 man nog niet terug. De 11e maart, toen de vijandelikheden al waren beëindigd, werd hij te Moeara Moentai opgehaald. Toen Van Mossel op 8 maart te 0200 zich nog niet in Kota Bangoen had teruggemeld, droeg Monteiro de Triton met een OBM-sleper en een speedboot op hem daar op te wachten tot uiterlijk 0600. Na die tijd moest Kota Bangoen worden verlaten om terug te vallen op de nieuwe commandopost, ongeveer twee uur stroomopwaarts. Ondertussen was ook be-

kend geworden dat de Japanners bewapende vaartuigen op de rivier hadden ingezet. Nadat Monteiro zijn commandopost te circa 0500 had ingericht, vernam hij het geluid van kanonvuur. Daarna om 0700 uur:

„...kwamen enige militairen in een gehavende speedboot aanracen en berichtten mij dat de beide andere boten slaags waren geraakt met „vele" gepantserde sloepen met het resultaat dat de Triton in brand was geschoten en op de sleper niet meer te rekenen viel. Thans restte nog slechts de Mahakam en gedesorganiseerde troepen in houten boten. Ik besloot terug te gaan naar de laatst uitgestippelde lijn van weerstand plus minus 10 uur varen van Samarinda II en aldaar mijn troepen te reorganiseren. Op weg daarheen bereikte mij om 0900 het telegram van de territoriaal commandant luidende: „Ophouden met vuren in verband met vredesonderhandelingen op Java." Om 1200 vernam ik door de radio de onvoorwaardelijke capitulatie van het gehele KNIL waarbij Zijne Excellentie verklaarde dat het KNIL als eenheid had opgehouden te bestaan. Ik begreep hieruit dat het aan de commandanten van troepenonderdelen was overgelaten om op eigen verantwoordelijkheid door te vechten als franc tireurs. In de eerste opwelling werd door iedereen het verlangen geuit door te vechten."

Monteiro wees op de consequenties van dit besluit. Hij wenste zich, voor men definitief de capitulatie niet aanvaardde, persoonlijk in verbinding te stellen met majoor Du Ry van Beest Holle.

Het einde

Op 9 maart te 0830 meldde Monteiro zich bij majoor Du Ry van Beest Holle:

„Daar bleek mij dat Zijn Hoogedelgestrenge besloten had te capituleren, naar aanleiding van een telegram van de Legercommandant. De parlementairen, uitgezonden om de voorwaarden te bespreken, waren reeds vertrokken."

Voor zijn vertrek naar Samarinda II had hij eerste luitenant P. C. van der Graaf met de Mahakam plus een groep mitrailleurs en zijn radioboot achtergelaten met opdracht nadere bevelen af te wachten en de vijand aan te vallen indien hij verder opdrong. Na het onderhoud met Du Ry van Beest Holle probeerde hij Van der Graaf per radio te bereiken. Deze bleek te zijn verdwenen:

„Hij meldde zich twee dagen later en berichtte dat hij een uur na mijn vertrek zijn post reeds had verlaten, eveneens stroomopwaarts was gevaren en in de nacht Samarinda II passeerde. Ik kreeg de indruk dat hij gewicht was voor de drang van zijn onderhebbenden

om hun heil in de vlucht naar Long Iram te zoeken. Later bleek dat al direct onenigheid was ontstaan in de resterende groep van ± 15 man. Eind maart werden zij door de Jap opgepikt en vermoord (op een paar na, JN)."

De geschiedenis van de twee boten, de Mahakam en het Gulden Seepaert die naar Long Iram vertrokken, wordt uitgebreid beschreven in Van Heekerens „Moord en brand, Oost-Borneo 1942.” Luitenant P. C. van der Graaf begon te twijfelen en keerde met nog twee anderen uit Long Iram terug.

Als resultaat van de rivieractie noemde Montei-

ro, dat steeds nauwkeurig bekend was waar de voorste afdelingen van de vijand zich bevonden, dat herhaalde malen vluchtelingen uit Balikpapan konden worden opgehaald en dat de bemanningen van de boten in diverse vuurgevchten de vijand verliezen moeten hebben toegebracht.

Op 19 maart waren alle troepen van Samarinda en Samarinda II „voor zover niet gedrost” in krijgsgevangenschap te Samarinda.

Na de oorlog werd kapitein G. A. C. Monteiro onderscheiden met de Bronzen Leeuw; luitenant J. P. Scheltens ontving het Bronzen Kruis.

MS
150

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

BOEKEN

Van stenen kogel tot geleid projectiel, door J. A. van Wiechen, 78 blz., geïll. Uitg.: Directie Materieel KL, Den Haag, 1980.

Van de hand van J. A. van Wiechen, majoor vsd van de technische dienst, werd door de Directie Materieel van de KL het bovenvermelde, bijzonder interessante boekwerkje uitgegeven. Daarin wordt de ontwikkeling beschreven van de munitie voor de Nederlandse artillerie van 1340 tot 1980. Een aantal korte verklaringen en duidelijke schetsen lichten het merendeel van de gebezigde vaktermen toe en verduidelijken tevens de toegepaste constructies en samenstellingen.

Het is voorstelbaar dat een aantal begripsverklaringen aanleiding kan vormen tot discussie in professionele kringen. In dat verband zou kunnen worden gedacht aan mogelijk afwijkende opvattingen over definities als die van vuurmond, kanon, schietbuis en loop. Ook zou het ontbreken van verklarende toelichtingen over houwtiser en mortier als onvolledigheid kunnen worden opgevat, hoewel daarop in de tekst uitgebreid wordt ingegaan. Wel zij daaromtrent aangekend dat de mortieren sinds het begin van onze eeuw al niet meer tot de artillerie worden gerekend.

Gesteund door bijzonder duidelijke afbeeldingen – die, zoals de Directeur Materieel KL in zijn *Ten geleide* schrijft, vaak „speciaal voor deze uitgave zijn gemaakt” – voert Van Wiechen de lezer door de geschiedenis van de munitie-ontwikkeling. Dat hij daarbij telkens even een zijstapje maakt naar de ontwikkeling van het geschut,

eveneens verhelderd met afbeeldingen, maakt de aangedragen informatie des te beter herkenbaar. Via de massieve ijzeren kogel, de druiven, de brandkogel, kartetsen, en verdere mogelijkheden, vele soorten kruit, ontstekingsmethoden, verschillende buizen en springmiddelen, komt de schrijver ten slotte bij de artillerie- en luchtdoelartilleriemunitie en de bijbehorende vuurmonden (stukken) die momenteel in gebruik zijn bij de Nederlandse landmacht. Hij noemt onder meer de M109, gemechaniseerde 155 mm houwtiser met o.a. de M107 brisantgranaat, en de sinds 1955 bij de KL ingedeelde 8 inch-houwtisers met o.a. de M106 brisantgranaat, beide projectielen geschikt voor het toepassen van nabijheidsbuizen. Ook zijn niet vergeten het gemechaniseerde pantserrupsluchtdoelgeschut met bijbehorende 35 mm munitie en de Lance, die sinds 1978 resp. 1979 in de bewapening zijn opgenomen. Evenzo is een beschrijving gegeven van de antitankmunitie, zoals de atgb van 105 mm met messing kardoes (huls) voor de L23-houwtiser.

Voor de insiders is het ongetwijfeld interessant te lezen dat Karel V al in 1544 blijk gaf de noodzaak van standaardisatie in te zien, om de bevoorrading van munitie voor de vele in omloop zijnde vuurmonden van verschillende kalibers te vereenvoudigen. In dat verband is het terecht, niet alleen uit constructietechnische maar ook uit logistieke overwegingen, dat genmaj Beersma in het *Ten geleide* opmerkt dat een flink aantal grondbeginselen zijn geldigheid behoudt; hij ziet dat mede als reden

het boekje aan te bevelen bij de opleiding van officieren en onderofficieren, maar onderkent daarenboven een nog bredere belangstelling. Zijn warme aanbeveling verdient dan ook volledig te worden onderschreven.

Het kostelijke werkje, gedrukt door De Bink te Leiden, is fraai verpakt in de blauwe (munitie)kleur die Prins Maurits als kapitein-generaal ook in zijn vaandel voerde (1576-1625). Helaas werd de oplage van deze door de DMKL in samenwerking met het IUB verzorgde uitgave slechts beperkt gehouden: hoofdzakelijk werd gecalculeerd welke de behoefte was van de opleidingen aan het AOC, terwijl ook de verschillende bibliotheken van de krijgsmacht werden voorzien van enkele exemplaren. De kwaliteit van het boekwerkje wettigt evenwel stellig een ruimere verspreidingsmogelijkheid. Het is te hopen dat daarin op redelijk korte termijn alsnog zal worden voorzien.

ir. G. M. VAN DER LAAN, kol ts

MS
150